

PÉNZES OTTÓ

TÖRTÉNELEM ALAPFOKON

6. évfolyam

Képes Géza Általános Iskola – Mátészalka
tortenelem.kepesiskola.hu

HAZÁNK A VEGYESHÁZI KIRÁLYOK IDEJÉN

TARTALOM

- 1. A „vegyesházi” királyokról röviden**
- 2. Károly Róbert és Nagy Lajos uralkodása**
- 3. Luxemburgi Zsigmond a trónon**
- 4. Harcok s török ellen – Hunyadi János a törökverő**
- 5. A magyarság fénykora – Mátyás király uralkodása**
- 6. Mátyás halálától a Mohácsi csatáig**

1. A „vegyes házi” királyokról röviden

Az Árpád-ház kihalása után három király is vetélkedett a magyar trónért. Bár mindháromat megkoronáztatták, de igazi hatalma egyiknek sem volt. Ez volt az **interregnum, vagyis a törvényes királynélküli állapot kora (1301-1308)**. Végül a pápa támogatásával az itáliai Anjou-házból származó **Károly Róbert** lett a király **(1308-1342)**, aki megerősítette a hatalmát, és nagyon fontos gazdasági intézkedéseket hozott.

Őt fia, **I. (Nagy) Lajos** követte a trónon **(1342-1382)**, aki apja politikáját folytatta, de már sokat háborúzott. Jelentősek az 1351-ben hozott törvényei (ösiség, kilenced, úriszék).

Halála után lánya **Mária** uralkodott **(1382-1387)**, majd annak férje **Luxemburgi Zsigmond (1387-1437)** lett a király. Ő nem sokat törődött az országgal, mert más irányú hatalmi törekvései elvonták a figyelmét. Végül cseh király és német-római császár lett.

Habsburg Albert (1437-1439) és **I. Jagelló Ulászló (1440-1444)** uralkodása alatt megnövekedett a török veszély. Ezzel az ország leghatalmasabb főura, **Hunyadi János** szállt szembe. Katonai sikere miatt az utókor „**törökverőnek**” nevezte el. Szerette volna kiűzni a törököt egész Európából, de a hosszú hadjárat részleges sikere után (1443-44) a várnai csata (1444) vereséggel zárult. **Hunyadi végül Nándorfehérvárnál aratott világraszóló győzelmet a török felett 1456-ban. A déli harangszó ma is emlékeztet bennünket erre az eseményre.**

V. László (1444-1457) fiatalon meghalt, s a köznemesség nyomására Hunyadi János kisebbik fiát, Mátyást választották királlyá.

Hunyadi Mátyás (1458-1490) talán az egyik legnagyobb magyar király volt, aki valaha az ország trónján ült. Erős központi hatalmat és szinte verhetetlen sereget hozott létre. (Ez volt a híres fekete sereg.) Mátyás harcolt a török ellen, de később a német-római császári trón megszerzését tűzte célul maga elé. Be is vonult Bécsbe, de mielőtt megerősíthette volna a hatalmát, meghalt. Mátyás korának legműveltebb uralkodója volt, aki reneszánsz stílusban építette várait, és sok híres embert hívott az udvarába. Több tehetséges fiatalot tanított saját költségén külföldön.

Halála után a gyengekezű **II. Jagelló Ulászló (1490-15016)** lett a király. Az ország hamar tönkrement, és a jobbágyaikat kizsigerelő főurak egymással marakodtak. Így kerülhetett sor a **Dózsa-féle parasztháborúra 1514-ben**, amit végül a főurak kegyetlenül megtoroltak.

A helyzet **II. Lajos (1516-1526)** király uralkodása alatt sem változott. A terjeszkedni akaró Török Birodalom előbb elfoglalta Nándorfehérvárt (1521), majd a **mohácsi csatában (1526)** hatalmas vereséget mért a magyarokra. Ebben az ütközetben a király is meghalt.

2. Károly Róbert és Nagy Lajos uralkodása

III. András halála után a zűrzavar csak fokozódott az országban. Többen is bejelentkeztek a magyar trónra, s volt úgy, hogy egyszerre három királya is volt az országnak – Károly Róbert, Vencel és Ottó –, de igazi hatalommal egyik sem rendelkezett. Ez volt **az interregnum kora (1301-1308).**

Végül a pápa támogatásával **Károly Róbert (1308-1342) léphetett a trónra**, aki igazi magyarrá vált. Ő az Anjou-házból származott, de anyai dédapja V. István király volt.

1312-ben a rozgonyi csatában a kis- és középnemesekre támaszkodva **legyőzte a hatalmaskodó földesurakat** (akiket kiskirályoknak is nevez a történelem). Csák Máté birtokait azonban csak annak halála után, 1321-ben szerezte meg.

Az új főurak a királyt támogató középnemességből lettek. Uralkodása idején nem vívott jelentős háborúkat, bár létrehozta a korszerűnek mondható bandériális hadsereget, amelyben a hűségesküt tett földesurak a saját zászlajuk alatt vonulhattak a csatába.

Károly Róbert hívta életre a Szent György lovagrendet is.

Gazdasági intézkedései, amelyeknek szellemi atyja kiváló tárnokmestere Nekcsei Dömötör volt, Magyarország gyors felvirágzását eredményezték:

- **Bányabér**, ami érdekelté tette a földesurakat a nemesfémbányászatában
- **Értékálló aranyforint** verése (liliomos forint – firenzei mintára)
- **Harmincad-vám**, amit a magyar határokat átlépő külföldi kereskedők fizettek
- **Kapudó** fizetése – a jobbágyoktól szedett (telekmérethez igazított) adó

A visegrádi királytalálkozók is az Ő nevéhez fűződnek. (Ez az együttműködés ma is él, *V4-ek néven.*) A cseh és lengyel királlyal elhatározták, hogy Bécset kikerülő kereskedelmi utat építenek, amellyel kivédik annak árumegállító jogát.) Az első visegrádi találkozó 1335-ben volt.

Károly Róbert újra erős, gazdag országgá, jelentős európai hatalommá tette hazánkat.

Halála után fia I. (Nagy) Lajos lett a király (1342-1382). Szinte mindenben folytatta apja politikáját, de ő már sokat háborúzott. Összecsapott a Balkán-félszigetre betörő török csapatokkal. Hadjáratokat vezetett Nápolyba, az ottani trón megtartásáért. (Ezek egyikére kísérte el a nagy erejű, vitéz Toldi Miklós is, akinek tetteit Arany János is „megénekelte”.) Tovább gyarapította Magyarország anyagi és szellemi javait. (Nevéhez fűződik az első magyar egyetem létrehozása Pécsen 1367-ben.)

Különösen jelentősnek bizonyultak az 1351-ben kiadott törvényei:

- **Ősiség törvénye**, ami kimondta, hogy a nemesi birtok nem adható el, és nem is elajándékozható – a család kihalása esetén visszaszáll a királyra.
- **Kilenced törvény**, ami kötelezte a főurakat az adó beszedésére.
- **Úriszék törvénye**, ami lehetővé tette a földesuraknak, hogy bírászkodhassanak a saját birtokaikon élők felett (némelyek a halálos ítélet meghozásának és az ítélet végrehajtásának jogát is megkapták: pallos jog)

Nagy Lajos később megörökölte nagybátyjától a lengyel trónt is. (Itt édesanyja, a korábbi lengyel király testvére, Lokietek Erzsébet anyakirálynő, majd lánya, Hedvig uralkodott.)

3. Luxemburgi Zsigmond a trónon

Nagy Lajost lánya, (**Anjou**) **Mária** követte a trónon (**1382-1387**). Mivel a trón nőági öröklése még nem volt szokásban, így került sor a fiúsításra. Az uralkodáshoz azonban vajmi keveset értett, így rövidesen férjhez adták. Férje a hét nyelven beszélő **Luxemburgi Zsigmond lett (1387-1437)**, akit magyar királlyá is koronáztak.

Zsigmond az ország déli határainál végvárrendszert épített ki, és az ország déli kapujának számító, Nándorfehérvárt megerősítette. A török terjeszkedést megállítandó egy válogatott európai lovagsereg élén, meg is ütközött a törökkel, de a nikápolyi csatában (1396) vereséget szenvedett.

Ezután csak úgy tudta megerősíteni hatalmát, hogy szövetségre lépett a legerősebb főúri csoportokkal (ligákkal). Zsigmond ettől kezdve már alig törődött a magyar ügyekkel. A török kérdés is kevésbé foglalkoztatta.

Az ország gazdasági erejét is a saját személyes karrierjének szolgálatába állította. Előfordult, hogy évekig sem járt magyar földön.

Rövidesen Európa leghatalmasabb uralkodója lett. Előbb a cseh királyi, majd a német-római császári trónt szerezte meg.

Uralkodása idején indult meg az országban a városiasodás. Kialakultak a mezővárosok (Szeged, Debrecen, Kecskemét), bányavárosok (Körmöcbánya, Selmezbánya), és szabad királyi városok (Kassa, Pozsony, Buda). Elterjedt és általánossá vált a pénzhasználat.

Felháborodást váltott ki, amikor Zsigmond menlevele ellenére 1415-ben Konstanzban máglyahalálra ítélték Husz János prágai egyetemi tanárt, aki az egyház megújítását szerette volna elérni (Konstanzi zsinat 1414-18).

Az ezután cseh földön kirobbanó huszita háborút csak nagyon nehezen tudták leverni.

Luxemburgi Zsigmond élete végén, még értesült a nagy **erdélyi parasztfelkelés** híreről, amit egy kisnemes, **Budai Nagy Antal vezetett (1437)**. A főurak az adott szavukat többször is megszegve verték le a paraszthadakat.

Ez a mozgalom is jelezte, hogy az alsóbb népréteggel a nemesség és a papság jelentős része csak addig törődött, ameddig a robot teljesítéséről, vagy a dézsma befizetéséről volt szó.

4. Harcok a török ellen – Hunyadi János a törökverő

Zsigmond halála után jelentős változás állt be a király megválasztásának kérdésében. Eddig az elsőszülött fiú öröklés, illetve a főurak, és a főpapok szava is elég volt. Ezután azonban a köznemesség is szerepet kapott ebben a fontos kérdésben.

A Zsigmondot követő uralkodók, **Habsburg Albert (1437-1439)**, majd **I. Jagelló Ulászló (1440-1444)**, sem vették komolyan a török veszélyt.

A haza védelmének feladata a legnagyobb főúrra, az erdélyi vajda és a nándorfehérvári főkapitány **Hunyadi Jánosra** hárult.

Származásának kérdése máig tisztázatlan. Utálnak jelek arra, hogy valójában Luxemburgi Zsigmond házasságon kívüli fia volt, ami akár magyarázatot is adhat szédületes karrierjére és gazdagodására.

Hunyadi jól képzett zsoldosai és önkéntes parasztjai élén 1442-ben Marosszentimrénél megverte a törököt. Elhatározta, hogy megkísérli a kiűzésüket egész Európából. Meg is indította az úgynevezett, **hosszú hadjáratot (1443-44)**. A balkáni népek támogatásával óriási győzelmeket aratott, de a hideg tél beállta miatt, fegyverszünetet kötött a törökkel. 1444 tavaszán azonban a törököknek sikerült Kis-Ázsiából utánpótlást hozatni, így a **várnai csatában (1444)** többszörös túlerőbe kerültek. A csata végül I. Ulászló hadvezetési hibája miatt veszett el.

Mivel az ütközetben I. Ulászló is meghalt, Habsburg Albert utószülött fia, **V. László** lett a király **(1444-1457)**.

Kiskorúsága idején egy időre Hunyadi Jánost választották mellé kormányzónak (1446-1453). A főurak azonban egy idő után – kihasználva a rigómezei csatavesztés (1448) okozta elégedetlenséget – Hunyadi ellen fordultak, és V. Lászlót is ellene hangolták. Hunyadi ekkor lemondott tisztségéről és visszavonult birtokaira.

Amikor azonban a török **1456-ban Nándorfehérvárt** ostromolta, az ország ismét csak Hunyadira számíthatott. Sógorának, a várkapitány Szilágyi Mihálynak segítségére sietve, bravúros rajtaütéssel legyőzte a törököt. (Ehhez az ostromhoz kapcsolódik Dugovics Titusz legendája, aki magával rántotta a mélybe az ellenséges katonát a vár fokáról, amikor az a győzelmet jelentő félholdas zászlót ki akarta tűzni.

A pápai segítség most is csak ígéret maradt, ellenben Hunyadi támogatására az országba érkezett **Kapisztrán János**, a fanatikus ferences szerzetes, aki méltó társa volt a nagy törökverőnek.

A pápa ekkor bocsájtotta ki híres bulláját, amelyben a török ellen harcoló keresztények, így a magyarok dicsőségének emlékére elrendelte a **déli harangszót** a keresztény világban.

A győztes csata után néhány héttel Hunyadi János és Kapisztrán is a pestisjárvány áldozata lett.

5. A magyarság fénykora – Mátyás király uralkodása

Hunyadi János halála után a család ellenségei leszámolásba kezdtek. Az idősebbik Hunyadi fiút, Lászlót hamis vádak alapján kivégezték. (Erkel Ferenc gyönyörű operája – Hunyadi László – meséli el a történetet.) A kivégzés hírére a Hunyadi-familiárisok Szilágyi Mihály vezetésével fellázadtak, mire V. László Prágába menekült, ahová túszként magával vitte a fiatalabb Hunyadi fiút, Mátyást. (Erről írt szép verset Arany János, Mátyás anyja címmel.) Itt a király meghalt.

Szilágyi Mihály haddal vonult a befagyott Duna jegén Rákos mezejére, a királyválasztó nemesi gyűlésre. Nyomására a főurak **Hunyadi Mátyást** választották királlyá (1458-1490). Mátyás, gyermekkorának jelentős részét töltötte apjának katonai táborában, ahol kemény, edzett férfivá vált.

A fiatal uralkodó korának egyik legműveltebb alakja volt. Édesanyja, Szilágyi Erzsébet a legjobb nevelésről gondoskodva, Vitéz János későbbi esztergomi érseket bízta meg fia taníttatásának irányításával. Kitűnően beszélt latinul, németül, csehül. Rendkívüli tehetséggel, és elszántsággal látott a kormányzáshoz. Bár még csak 15 éves volt, nem tűrte, hogy irányítsák. Nagybátyját és korábbi tanítóját – akiknek a koronáját köszönhette – is börtönbe záratta, amikor azok megpróbálták ellene fordulni.

Központosított hatalmat hozott létre, ami a kancellária megerősítésével járt. Itt csak a legképzettebb embereket alkalmazta. Nem törődött a származásukkal, akár a jobbágyak gyerekeit is taníttatta saját költségén, ha azok tehetségesek voltak. (pl. Bakócz Tamás, aki később esztergomi érsek lett)

Kitűnő hadvezér volt. Megerősítette a hadsereget is, amelynek alapját jól képzett zsoldosok adták. Legendás parancsnokaik (pl. Magyar Balázs, Kinizsi Pál) nagy győzelmeket arattak (Jajca, Szabács, Kenyérmező) a török felett. (Ezt a sereget nevezték "fekete seregnek", de csak Mátyás halál után.)

Eredetileg Mátyás legfőbb külpolitikai célja – apjához hasonlóan – a török Európából való kiűzése volt. Rájött azonban arra, hogy a nyugati nagyhatalmaktól semmiféle segítségre nem számíthat. Sőt azok az ország épségét is veszélyeztették, és III. Habsburg Frigyes császár csak nyolcvanezer aranyforint fejében szolgáltatva vissza Mátyásnak a korábban ellopott Szent Koronát, aki ígéretet tett arra, hogy amennyiben nem születik törvényes fiú utódja, a magyar királyi cím visszazáll a Habsburg-családra. (Mátyás hivatalos koronázására tehát csak 1464-ben került sor)

Megerősítette a déli országhatárt és a törökkel békét kötött. (Szívesen hangoztatta, a török-magyar rokonságot, a közös türk eredetet. Ráadásul rokon kapcsolatban is állt a török szultánnal.)

Mátyás kapcsolatban állt a reneszánsz világ legnagyobb alakjaival. Visegrádi palotáját is, ebben a stílusban építette, és létrehozta corvinákból álló, híres könyvtárát, amelynél jelentősebb abban a korban talán csak a vatikáni volt.

Miközben tehetséges magyar fiatalokat taníttatott itáliai egyetemeken – mint a költő Janus Pannonius – híres külföldi tudósok és művészeket is hívott udvarába (pl. Bonfini, vagy Galeotto Marzio).

Mátyás úgy döntött, hogy Zsigmond példáját követve a cseh királyi cím után megszerzi a német-római császári trónt is. 1485-ben bevonult Bécsbe, de a hatalmát már nem tudta megszilárdítani, mert 1490-ben meghalt. (Valószínűleg megmérgezték.)

Mátyás király igazi nagyságát majd csak az utókor értette meg igazán. Igazi népmesei hőssé vált az igazságos és bölcs uralkodó. Házasságaiból nem született gyermeke, de Edelpeck Borbálától született fiát, Corvin Jánost elismerte, és utódjául jelölte.

6. Mátyás halálától a Mohácsi csatáig

Mátyás halála után a főurak nem tartották be a nagy királynak tett ígéretüket, és a gyengekező **II. Jagello Ulászlót** választották királlyá (1490-1516). (Corvin János nem tudta érvényesíteni érdekeit, sőt halála után kiskorú gyermekeit, Kristófot és Erzsébetet ellenlábasai megmérgezték.)

A jóindulatú, de az összeütközéseket kerülő új uralkodót a kortársai "Dobzse" Lászlónak nevezték. (Mindenbe beleegyezett, mindenre azt mondta, hogy: „jól van”.)

Mátyás erős országából néhány év alatt a marakodó főurak világa lett. A kincstár kiürült, a jobbágyságot sanyargatták. A híres fekete sereget pedig, mely zsold hiányában fosztogatásra kényszerült, Mátyás egykori vezére, Kinizsi Pál verte szét.

Közben Bakócz Tamás esztergomi érsek Rómába utazott, mint esélyes pápajelölt, de helyette egy bankár család tagját választották meg (Medici). Bakócz engesztelésül azt az utasítást kapta az új egyházfőtől, hogy szervezzen keresztes hadjáratot a törökök ellen. Ennek a seregnek az élére Székely Dózsa Györgyöt nevezte ki. Az 1514-ben meginduló hadat azonban Bakócz – a főurak nyomására – visszarendelte. A parasztsereg ekkor a főurakra támadt. Ezzel kezdetét vette a Dózsa-féle parasztháború, mely megrendítette az országot.

A főurak egy csoportja – Szapolyai János és Báthori István – Temesvárnál legyőzte a paraszthatat. Ezután szörnyű megtorlás következett, Dózsát Temesvár főterén szörnyű kínok között kivégezték. Parasztsai közül több ezret karóba húztak, és elrendelték a röghöz kötésüket. (Megvonták a szabad költözködési jogukat.)

II. Ulászlót fia, **II. Lajos** követte a trónon (1516-1526). Az ő uralkodásának idején is a belső széthúzóadás jellemezte az országot. A főurak sem egymásra, sem a királyra nem hallgattak. I. Szulejmán, az új török szultán 1521-ben már elfoglalta Nándorfehérvárt is. Egyelőre beérte az adószedéssel, az ország belsejét még nem fenyegette. A főurak közül a mátészalkai születésű főkancellár és esztergomi érsek Szalkai László próbált meg egységet teremteni. Maga komoly pénzüsszeggel és katonákkal készült az újabb török támadásra. Ez 1526-ban következett be. A mohácsi csatamezőn a magyar sereg tragikus vereséget szenvedett. II. Lajos menekülés közben meghalt. A hadsereg főparancsnoka, Tomori Pál kalocsai érsek, valamint Szalkai László és a szintén mátészalkai születésű Csaholyi Ferenc csanádi püspök is odavesztek a csatában.

A mintegy húszezer holttestet egy nagyszerű asszony, Kanizsai Dorottya saját jobbágyaival temettetett el nagy közös sírokba. A szultán rövid időre Budára vonult, ahonnan minden kincset elszállíttatott Isztambulba, a török birodalom központjába. (Ez volt az egykori Konstantinápoly, vagyis Bizánc, a kelet-római birodalom valamikori székhelye, amelyet a török 1453-ban foglalt el.)

A török még mindig nem nyomult tovább, de a főurak továbbra sem tudtak egységre jutni, pedig még mindig nem volt reménytelen az ország helyzete.

MI TÖRTÉNT A VILÁGBAN A KÖZÉPKOR VÉGÉN, AZ ÚJKOR KEZDETÉN?

TARTALOM

- 1. A korszak rövid áttekintése**
- 2. A középkori világkép és művészet**
- 3. Nagy földrajzi felfedezések**
- 4. Ósi amerikai – indián – kultúrák**
- 5. A felfedezések hatása – a gyarmatosítás**
- 6. Reformáció és ellenreformáció**
- 7. Az első polgári államok – Hollandia és Anglia**
- 8. A „Napkirály” Franciaországa és Nagy Péter Oroszországa**

A korszak rövid áttekintése

Amíg Magyarországon Mátyás király halála (1490) után belső viszályok és a török elleni harcok dúltak, addig **a világ történelme hatalmas fordulatot vett.**

Először is gyökeresen **megváltozott az a világnézet**, amelyet évszázadokon keresztül az egyház tartott fenn, és foglalt törvénybe. Kiváló tudósok – **Kopernikusz, Galilei, Kepler, Newton** – munkássága nyomán bebizonyosodott, hogy a világegyetem középpontjában nem a Föld áll, s nem körülötte a forog a Nap és a többi bolygó. (Ez volt a geocentrikus világnézet.) **Elfogadást nyert az a nézet, mely szerint a Nap körül keringenek a bolygók.** (Ez a heliocentrikus világnézet.) **Az is egyértelművé vált, hogy a Föld gömb alakú.**

E csillagászati felfedezések nyomán indultak új tengeri útvonalak keresésére az Atlanti-óceán partján fekvő országok (Spanyolország és Portugália) hajósai. Erre azért is szükség volt, mert a híres „Selyemút” már török ellenőrzés alatt volt. **Diaz** elérte Afrika legdélebbi pontját (Jóreménység fok), **Vasco da Gama** pedig Afrika megkerülésével el is jutott Indiába. **Kolumbusz Kristóf** más útvonalon, nyugat felé hajózva szeretett volna eljutni oda. Azt gondolta, hogy meg is találta Indiát, de **Amerigo Vespucci** /veszpucsi/ jóvoltából később kiderült, hogy **egy addig nem ismert kontinenst felfedezett fel. Ez volt Amerika.**

Az amerikai kontinens őslakóit Kolumbusz nyomán **indianoknak** nevezzük. **Északon vadászó törzsek** éltek (apacsok, dakoták, csejenek, stb.). **Közép-Amerikában** a XV. század körül élte fénykorát az **Aztek és a Maja Birodalom**. **Dél-Amerikában az Inka Birodalom** hozott létre fejlett kultúrát. Ezeket verték szét, pusztították el azok az európai bevándorlók, akiknek a szeme előtt csak az arany és a hatalmas földterületek megszerzése lebegett.

A felfedezések tönkretették az indián kultúrákat, de alaposan megváltoztatták Európa életét is. Emberek tíz- és százezrei tódultak az Újvilágba a jobb élet reményében. Gazdasági verseny alakult ki, melynek nyomán a céhek felbomlottak, és átadták a helyüket a munkamegosztáson alapuló **manufaktúráknak**. Nagy mennyiségű árut kellett előállítani, hogy kereskedni tudjanak az Újvilággal. A földesurak és az egyház fokozatosan háttérbe szorultak, **a vezető szerep a manufaktúra- és a hajótulajdonosoké, valamint a bankároké lett. A hirtelen meggazdagodó városi polgárok mindent elkövettek, hogy a pénzhatalom mellé a politikai uralmat is megszerezzék.**

Az ő törekvéseit támogatta **a reformáció is, ami a valóban hitelét veszített egyház megújítását szerette volna elérni. Elindítója Luther Márton volt (1517. október 31.),** nagyhatású képviselője pedig Kálvin János. **Az egyház ezután kettészakadt.** A Róma központú **katolikus** ág mellett létrejöttek az úgynevezett **protestáns** egyházak. Ezek további felekezetekre tagolódtak: evangélikusok, reformátusok, unitáriusok, baptisták, metodisták, adventisták, stb.

A polgárság először Hollandiában (1609), és Angliában (1649) ragadta magához a politikai hatalmat. Ezek az országok is élenjártak az újonnan megismert kontinensek népeinek kifosztásában, leigázásában. A területeket katonailag is elfoglalták, és országukhoz (anyaország) csatolták. Ez volt a **gyarmatosítás.**

Eközben **Franciaországban az arisztokráciának egy ideig még sikerült megőriznie a hatalmát.** Ez elsősorban **XIV. Lajosnak (Napkirály)** volt köszönhető, bár a gyarmatosításból ők is alaposan kivették a részüket.

Oroszország Nagy Péter cár uralkodása alatt próbált meg felzárkózni a nyugat-európai színvonalhoz.

A középkori világkép és művészet

Amikor a Vatikán központú egyház már a feudális Európa hatalmi centruma lett, a főpapság határozta meg azt a világképet, amit mindenkinek el kellett fogadnia.

Az egyház nemcsak vallási kérdésekben, hanem a természettudományok területén is megfellebbezhetetlen álláspontot képviselt. Aki ezekkel az egyházi dogmákkal szembefordult, az bíróság (inkvizíció) elé került, s a büntetése börtön vagy máglyahalál volt. Ha valaki az egyházi törvényeknek ellentmondott, azt eretnekké nyilvánították, és kitagadták az egyházból. Az ilyen embert büntetlenül meg lehetett ölni.

A középkori egyház törvényben, vagyis dogmában rögzítette azt is, hogy a világegyetem központja a lapos és korong alakú Föld – a Nap, a Hold és a csillagok pedig körülötte keringenek. Ez volt a **geocentrikus világkép**.

Akadtak azonban olyan tudománnyal foglalkozó matematikusok, csillagászok, fizikusok, akik egy másik világkép hirdetői voltak. Közülük először a lengyel Nikolausz **Kopernikusz** (1473-1543) fogalmazta meg az úgynevezett **heliocentrikus világképet**. Azt állította, hogy a Nap áll a világegyetem központjában.

Majd száz évvel később a bolygók és csillagok mozgásrendszerét vizsgáló itáliai Galileo **Galilei** (1564-1642) továbbfejlesztette Kopernikusz rendszerét, és megállapította, hogy a Föld a többi bolygóval együtt a Nap körül kering. (Ez az évszakok váltakozásának az oka.) Azt is bizonyította, hogy közben a Föld forog a saját tengelye körül is. (Így váltakoznak a nappalok és az éjszakák.) Ezekért a megállapításaiért az egyház perbe fogta, és a római inkvizíció elé állították. Hogy mentse az életét, visszavonta ugyan a tanításait, de azok már ettől függetlenül hatni kezdtek.

Galilei kortársa volt Johannes **Kepler**, aki arra is rájött, hogy a bolygók nem kör, hanem ellipszis alakú pályán mozognak. A Holdnak a Földre gyakorolt gravitációs hatásával is foglalkozott. Az úgynevezett **Kepler-törvények** ma is a csillagászat alapvető tételei közé tartoznak.

A fizika fejedelme címet érdemelte ki Isaac **Newton**, aki a csillagászat, és általában a fizika tudományának alapvető kérdéseiben tett korszakos megállapításokat, és fogalmazott meg törvényeket. Ő már a Kepler utáni generáció tagja volt.

A tudomány és a művészet még ebben az időszakban sem vált teljesen ketté. Több kiváló képzőművész alkotott jelentős dolgokat a tudomány területén is. Közülük is kiemelkedik a **reneszánsz** időszakának – XV-XVI. század – két kiválósága: **Leonardo da Vinci** (1452-1519) és **Michelangelo Buonarotti** (1475-1564). Igazi polihisztorok voltak, akiknek munkássága, művészeti hatása óriási volt.

Az ellenreformációnak nevezett vallási törekvés hívta életre a **barokk** stílust, amit az építészetben és a zenében is az érzelmek hullámzását kifejező díszítőelemek tobzódása jellemezett. Olyan géniuszok alkottak csodálatos zeneműveket ebben a stílusban, mint Johann Sebastian **Bach** (1685-1750), George Friedrich **Händel** és Antonio **Vivaldi**.

Nagy földrajzi felfedezések

A geocentrikus világkép helyébe lépő új, „Napközpontú” elméleteknek, és annak a megállapításnak, hogy a Föld gömb alakú, akkor lett nagy jelentősége, amikor az európai államok új, tengeri utakat kezdtek keresni India irányába.

Az addigi szárazföldi kereskedelmi útvonalat ugyanis megszállta és ellenőrzése alá vonta a terjeszkedő oszmán-török birodalom. (A „Selyemút” tehát járhatatlanná vált, a török pedig Bizáncot is elfoglalta 1453-ban, és a Balkán-félsziget felől, Magyarországon át, Európa belseje felé törekedett.)

Nyilvánvalóvá vált, hogy az új útvonalaknak az Atlanti-óceán partvidékéről kell kiindulniuk. A portugál herceg, **Tengerész Henrik** ösztönzésére és támogatásával indultak el az első hajók Afrika partjai mentén déli irányban. Újszerű térképeket és navigációs eszközöket használva 1488-ban **Diaz** el is jutott a kontinens legdélebbi pontjára, a Jóreménység fokához.

A spanyol királyi pár (Aragóniai **Ferdinánd** és (Kasztíliai) **Izabella** azonban egy merész terv kipróbálásához járult hozzá, amikor egy genovai hajósnak, **Kolumbusz Kristófnak** az elképzelését támogatta. (Ez a királyi pár egyesítette Spanyolországot, és ők üzték ki Európából az arabokat is 1492-ben.)

Kolumbusz három hajójával (*Santa Maria, Pinta, Nina* – karavelláknak nevezték, ezeket az új típusú hajókat) nyugati irányba hajózott, és 1492 őszen, több mint két viszontagságos hónap után kikötött a közép-amerikai szigetek egyikén. (Ma San Salvador.) Meg volt győződve, hogy felfedezte az Indiába vezető új útvonalat, bizonyítva ezzel azt is, hogy bizony a Föld az gömb alakú. A bennszülötteket indiánoknak nevezte el, s az utat még háromszor megtette, de sohasem tudta meg, hogy eddig ismeretlen kontinensre érkezett. (Az biztos, hogy már a X. században a vikingek jártak ott, de akkor annak a világ rendjére nem volt hatása, Sőt, vannak olyan felvetések, hogy már az ókori egyiptomiak is eljutottak erre a földre.)

A kontinens leírása és azonosítása már egy firenzei földrajztudós, **Amerigo Vespucci** nevéhez fűződik. Róla nevezték el az „Újvilágot” **Amerikának**.

A portugálok, félve attól, hogy lemaradnak a spanyolok mögött az Indiába vezető út felfedezésével, újabb hajót indítottak Afrika partjai mentén. Ezúttal **Vasco de Gama** már meg is kerülte Afrikát, és valóban eljutott Indiába (1498).

Azt, hogy a Föld gömb alakú, valójában majd csak Fernando **Magellán** útja bizonyította be. Ő a spanyolországi Sevillából indult öt hajójával 1519-ben. A tragikusan nehéz utazás közben Magellán is meghalt, s végül 1522-ben egyetlen hajó, a Viktória futott csak be Sevillába a Földet megkerülve.

Ezt a teljesítményt majd néhány évtized múlva (1577-1580) egy rendkívül ellentmondásos személy, Francis **Drake** ismételte meg. Rabszolga-kereskedő kalózból lett az angolok által ünnepelt hadvezér, aki legyőzte a spanyolok rettegett hajóhadát, a Nagy Armadát.

Ősi amerikai – indián – kultúrák

Kolumbusz téves megnevezése után ma már minden amerikai őslakót indiánnak nevezünk. A történetírás szerint az első emberek Ázsiából érkezhettek úgy 40.000, de legkésőbb 12.000 éve. A Szibériát és Alaszkát összekötő Bering-szoros lehetett az érkezés útvonala. Ők népesíthették be a kontinenst a következő időszakban.

A felfedezők, illetve fosztogató gyilkosok megérkezése utáni indián kultúrákról van pontosabb képe a történetírásnak.

A kontinens északi részén főleg vadászattal foglalkozó **harcias törzsek** telepedtek meg. Az apacsok, a dakoták, a csejenek, a komancsok, vagy a sziú indiánok történeteiről szól Cooper Nagy Indiánkönyve és Karl May több regénye is.

Közép-Amerikában a Maja civilizáció alakult ki, amelynek eredete a Kr.e. 1.000 környékére tehető. Matematikai és csillagászati ismereteik lenyűgözőek voltak, és városaikat is a csillagképek alapján alakították ki. Fejlett írásuk, monumentális építészetük, művészetük volt. Hatalmuk csúcsára a X. század környékén értek, amikor a Yucatán-félszigetre /jukatán/ összpontosultak központjai: Chichén Itzá, /csicsén itcá/ Mayapán, Uxmal.

Később egymással is összetűzésbe kerültek, s amikor a spanyol hódítók megérkeztek, kultúrájuk már hanyatlásnak indult.

Szintén közép-amerikai civilizáció volt az Azték Birodalom. A mai Mexikó területén helyezkedett el. Fénykorát a XIII-XVI. században élte. Központja, Tenocstitlán, /tenocstiklán/ a nappiramisok városa volt, de a mai napig rejtély övezi ősi vallási központját, Teotihuacant. /teotihuakán/ Véres emberáldozatokat bemutató vallási szertartásaik értelme és jelentése is titokzatos. Pusztulásukat a kíméletlen hódító, Cortes /korte/ végezte be.

Dél-Amerika legismertebb indián civilizációja az Inka Birodalom volt. A Cuzco völgyben, a Titicaca tó /titikaca/ mellett alakult ki, és a XIII.-XVI. században élte fénykorát. Titokzatos romvárost vizsgálnak mai napig a régészek, amit az őslakók Machu Picchu-nak /macsu picu/ neveztek.

Az inkák teraszos földművelést folytattak, és olyan növényeket termeltek, amelyek később aztán Európába kerülve az ottani étkezés alapját képezték. Ilyen volt például a bab, a burgonya, a paprika, a paradicsom, a kukorica, a hagyma.

Ők is az európai telepések áldozatai lettek.

Az ismert nagy indián civilizációknak nyilvánvalóan voltak jelentős elődei is. Ezek közül említést érdemel az olmékok kultúrája, amelyről egyelőre keveset lehet tudni.

Már a mítoszok és legendák körébe tartozik az Atlantisz története, amelyről először az ókorban Platon tett említést. (Ez nemcsak az indiánok, hanem az első ókori civilizációk kialakulásáról is rejtélyes, titokzatos képet rajzol.)

Kolumbusz útja után özönleni kezdtek az európai, főleg a spanyol és portugál hódítók az Újvilágba. A legendás aranyvárost, Eldorádót keresték, és minden újdonságra úgy tekintettek, mint kereskedelmi haszonnal kecsegtető árra. **Kegyetlenül pusztítani kezdték az őslakóságot, és lépésről lépésre szorították őket a kontinens belseje felé.**

A felfedezések hatása – a gyarmatosítás

Az emberiség történetében hatalmas fordulópontot jelentett Amerika felfedezése, illetve az addig ismeretlen földrajzi helyek fellelése. Mind az európai, mind a világ más tájain élő emberek számára gyökeres változást hozott ez az időszak.

Európából emberek tíz-, majd százezrei özönlöttek az új kontinensre. **A kereskedelem**, ami addig kizárólag a Földközi-tengeren bonyolódott **áttevéődött az Atlanti-óceánra.**

Korábban az itáliai városok húzták a legnagyobb hasznot a tengeri kereskedelemről. Itt (Róma, Firenze, Nápoly, Velence, Genova stb.) már megindult a polgárosodási folyamat is, és megjelentek a bankárok, nagykereskedők, manufaktúratulajdonosok. Itt fejlődhetett ki a reneszánsz, és az a humanista gondolkodás, amit a Krisztusközpontúság helyett immár az emberközpontúság jellemezett

A felfedezések után azonban az itáliai polgárosodás megtorpant, ellenben azokban az országokban, amelyek az Atlanti-óceán partján fekszenek (Anglia, Franciaország, Hollandia) hatalmas sebességgel indult meg. (Portugáliában és Spanyolországban kicsit másképp alakult a helyzet.) Ezekben az országokban szűntek meg a leggyorsabban a céhek, és helyettük úgynevezett **manufaktúrák** jöttek létre. Ezek még mindig a kézművességen alapultak, de már a munkamegosztás jellemezte őket. Ennek egyedüli célja a hatékonyabb termelés volt. A céhek egykori békés, szolidaritáson alapuló együttműködését immár felváltotta a könyörtelen verseny.

Eleinte az Amerikába irányuló kereskedelem a spanyolok, az Indiába menő pedig a portugálok kezében volt. Később a tengermelléki országok elszánt háborúkat vívtak az óceáni kereskedelem irányításáért és az új területek birtoklásáért.

Az Európából induló hajók tehát nemcsak árut szállítottak, hanem katonákat is. Ők voltak azok, akik Észak- és Dél-Amerika, valamint Afrika és Ázsia különböző területeit erőszakkal elfoglalták, és saját anyaországuk részévé tették. Ez a folyamat volt a **gyarmatosítás**. Katonai erővel megszerzett területeken bőséges nyersanyag, nemesfémkincs, és ingyen munkaerő állt a rendelkezésre. **A gyarmatosító országok** nemcsak újabb **területeket raboltak ki, foglaltak és pusztítottak** el, hanem egymással is ádáz harcot vívtak a legjobbnak vélt területekért. Míg az angolok, hollandok és franciák Észak-Amerikában szereztek gyarmatokat, addig a spanyolok és a portugálok közép- és dél-amerikai, nyugat-afrikai és délkelet-ázsiai területeken foglaltak.

Az észak-amerikai területeken egyre több szabadbirtok jött létre, amelyen farmer és monokultúras gazdálkodást folytattak a bevándorló telepések

Amikor kiderült, hogy a szabadsághoz szokott őslakos indiánok képtelenek rabságban élni és földműves munkát végezni – ráadásul az Európából behurcolt betegségek is erősen pusztították őket –, akkor a telepések újabb aljas módszerekhez nyúltak. **Afrika partvidékeiről elrabolt négereket szállítottak hajókkal Amerikába, ahol rabszolgaként dolgoztatták őket.**

Reformáció és ellenreformáció

A XVI. század valóban óriási változásokat hozott az emberiség történetében. Az egykor még csak szerény, kézműves városi lakosság, elképzelhetetlenül gazdag polgársággá duzzadt. Ahogy láttuk, ezt elsősorban a tengeri kereskedelem hatalmas fellendülése okozta, és az Atlanti-óceán partján fekvő nyugat-európai országokban következett be. A polgárok gazdagodását vizsgálva természetesen nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a körülményt sem, hogy az újonnan felfedezett területek és népek kíméletlen kirablása és pusztítása mekkora mértékben járult hozzá itt a vagyonok felhalmozódásához. (Meg kell jegyezni, hogy a közép- és a kelet-európai országok nem részesültek ezekből az „előnyökből”, igaz, a gyarmatosítás bűnei sem terhelik őket.)

Ezekkel a változásokkal egy időben (és részben ezek hatására) a középkori egyház helyzete is megrendült. Nemcsak az évezredes vilásképe omlott össze, de a felső papság egy részének közönséges, botrányos és visszataszító életvitele is megosztotta az embereket.

Emlékszünk még: a földesurak gyakran második fiuk számára vásárolták az egyházi méltóságokat. Közülük sokan világi módon éltek tovább az egyház kötelékében is, annak javait herdálva.

A legnagyobb felháborodást végül az váltotta ki, hogy az egyház úgynevezett búcsúcédulákat bocsátott ki a Szent Péter székesegyház építésére. Aki ilyet vásárolt, annak a bűnei megbocsáttattak! Ezt a botrányt már az egyházszerkezet szerzetesei és az alsópapság tagjai sem tudták elviselni.

A reformációnak, megújításnak nevezett folyamat akkor indult el, amikor egy Ágoston-rendi szerzetes, **Luther Márton 1517. október 31-én (ez a reformáció napja) a wittenbergi vártemplom kapujára kitűzte 95 pontból álló tételSORÁT.** Bár a hasonló hitviták gyakoriak voltak ezekben az időkben, most mégis robbanásnak feleltek meg Luther gondolatai. A pápa kiátkozással felelt a felvetésekre, de Luthert a szász választófejedelem, Bölcs Frigyes befogadta Wartburg várába, s ezután kikerült az események fősodrából. (Érdemes Husz János száz évvel korábbi törekvéseit és sorsát felidézni.)

(A várban fordította németre a Bibliát. Ezzel mintát adott a többi nemzetnek ahhoz, hogy saját anyanyelvükön olvassák a Szentírást. **Magyarra 1590-ben Károli Gáspár fordította. Ez a vizsolyi Biblia.**)

Ezután a reformáció folyamatának vezéralakja egy francia jogász és teológus, **Jean Calvin**, /zsán kálvin/ **azaz Kálvin János** lett. Ő hazájából menekülve a svájci Genfben telepedett le (genfi pápának is nevezik), és hozzájárult a polgári erkölcsöt megalapozó, az egyházi rendszert megújító munkásságához. Fő műve, az *Institúció*, vagyis a Keresztény vallás rendszere. Ennek fontosabb elemei: *Soli Deo Gloria* (Egyedül Istené a dicsőség) és a *predestinatio* (/predesztináció/ eleve elrendelés). (Tanításait olyannyira komolyan vette, hogy ezek szellemében végeztette ki Szervét Mihályt, aki tagadta a Szentháromságot.)

A katolikus egyház a tridenti zsinaton (1545-1563) próbálta a helyzetét megerősíteni és a hitet megújítani. Az ellenreformációnak nevezett folyamat elindítója **Loyolai Ignác** volt, aki megalapította a **jezsuita rendet**. A „*cuius regio, eius religio*” (/kujusz régió, ejusz religió/ Akié a föld, azé a vallás) elvének mentén megpróbálták visszatéríteni az „eltévelyedetteket”. A keresztény egyház azonban tovább már nem volt egyben tartható. Bár a Krisztusi tanítás lényege továbbra is megmaradt, a katolikusság mellett kialakultak az úgynevezett **protestáns egyházak** is: evangélikusok (Luther követői), reformátusok (kálvinisták), unitáriusok (Jellemzően magyar irányzat, Dávid Ferenc nevéhez kötődik.), baptisták, adventisták, metodisták stb.

Az első polgári államok – Hollandia és Anglia

A világon először, 1609-ben a németalföldi (vagyis a holland) polgárok vették kezükbe a politikai irányítást. A folyamatot gyorsította, hogy a nemesség nagy része felismerte az átalakulás fontosságát, és persze benne a saját hasznát is. Az ő küzdelmükben sajátos keveredett a protestantizmus térnyeréséért és a függetlenségért folytatott harc. A spanyol koronától való elszakadás után hatalmas gyorsasággal erősítették meg pozícióikat. Óriási gazdasági fellendülés következett be, és jelentős gyarmatbirodalmat sikerült kiépíteni. Később az angolok mögött háttérbe szorultak, de jelentőségük megmaradt.

Klasszikus értelemben azonban az angol polgári államot tekinthetjük a tőkés (kapitalista vagy burzsoá) berendezkedés prototípusának. A szabad vállalkozásokon alapuló termelés egyetlen és mindenáron elérendő célja a pénzügyi haszon, vagyis a profit.

A vállalkozások tulajdonosai, a polgárok egymással is kíméletlen versenyt vívnak céljuk eléréseért.

Angliában a társadalom alapvetően feudális szerkezetét azzal kezdték szétverni, hogy a jobbágyságot elzavarták a földjeikről, és azok helyén birkákat legeltettek. (Ezt nevezik **bekerítésnek**.) Az Újvilágba ugyanis a textil lett a legkeresettebb árucikk, amelynek alapja a birkák gyapjúja volt. A hontalanná vált földművesek nem tehettek mást, mint hogy a városokba tódultak, s a textil- és egyéb más gyárakban vállaltak munkát. Új, eddig nem létező társadalmi csoport jött tehát létre: a **munkásság vagy más néven a proletáriátus**.

Angliában a vallásháborúk idején érdekes fejlemények történtek. **VIII. Henrik** (1509-1547) szembefordult a pápával, és elszakadva Rómától létrehozta az **anglikán egyházat**. (Ennek a királynak hat felesége volt, akik közül kettőt kivégeztetett.) Az új egyház feje a király lett, központja pedig Canterbury. Henriket lánya, **I. Erzsébet** követte a trónon, aki protestánsá tette az anglikán egyházat. Ő az unokatestvérével, a trón jogos örökösével, a skót és katolikus Stuart Máriával bánt el kegyetlenül. Húsz évig börtönben tartotta, majd kivégeztette.

Erzsébet után Stuart Mária fia, I. Jakab, majd unokája, **I. Károly** lett a király. Ekkorra azonban a polgárok annyira megerősödtek, hogy jóval nagyobb volt a jövedelmük, mint a földesuraknak. Ellentmondást nem tűrően követelték a politikai hatalmat. 1642-ben ki is robbant az angol polgárháború (illetve forradalom). A királlyal szemben álló parlamenti ellenzék élén **Cromwell Olivér** állt. **1649-ben I. Károlyt kivégezték, és Anglia köztársaság lett**. Sikerült Írországot és Skóciát is magukhoz csatolni, bár Nagy-Britannia hivatalosan csak 1707-ben alakult meg.

Cromwell halála után, 1690-től újra visszaállították a királyságot. III. Vilmos (Orániai) elfogadta azt a jognyilatkozatot, mely szerint Angliában a király ugyan uralkodik, de érdemi döntéseket nem hoz, vagyis nem kormányoz. Ahhoz csak a parlamentnek van joga. Ezt nevezzük alkotmányos királyságnak. Ez az állapot máig fenn áll a szigetországban.

A „Napkirály” Franciaországa és Nagy Péter Oroszországa

A XVII. század közepétől, öt éves korától több mint hetven éven át, ült Franciaország trónján a legendás „Napkirály”, vagyis **XIV. Lajos**. Richelieu (risölió) és Mazarin bíborosok központosított állameszményét teljesítette be a mindenáron hírnévre és dicsőségre vágyó uralkodó. Magát a Naphoz hasonlította, és azt akarta, hogy fénye beragyogja egész birodalmát. Bár valójában sohasem mondta a neki tulajdonított mondatot – „Az állam én vagyok!” – de abszolutisztikus hatalma, amelybe senkinek sem volt beleszólása, ezt támasztotta alá.

A híres versailles-i palota felépítése, folyamatos bővítése, alakítása élete egyik legnagyobb vállalkozása volt. Teljes személyzetével – mintegy 25.000 fővel – költözött be, és elérte azt, hogy a nemesség tagjai is kövessék. Így azoknak nem volt lehetőségük önálló politizálást folytatni, hiszen lefoglalta őket az állandó udvari lakomákból, színházi előadásokból, fényűző estélyekből álló életforma. XIV. Lajos előírta azokat a szabályokat is, amelyek szerint a királyi udvarban élniük és viselkedniük kellett. Ezek összességét hívjuk etikettnek. A nemesek tehát sem politikával, sem pedig kereskedelemmel nem foglalkoztak. A királytól kegydíjakat, évjáradékokat kaptak, és élvezték a pazar életmódot.

A gazdaság és az államszervezés ügyeivel a polgárok foglalatostkodtak, természetesen a király egyértelmű utasításai alapján.

Jelentős, 150.000 fős hadsereg áll az uralkodó rendelkezésére, amelynek segítségével jelentős háborúkat folytatott. Európában a Habsburgokkal küzdött a spanyol trón örökléséért. (Ekkor, a spanyol örökösödési háború idején támogatta Rákóczi Ferenc szabadságharcát is, amelyet a magyar fejedelem az osztrákok ellen vívott.) XIV. Lajos gyarmatosító törekvései is sikerrel jártak, hiszen Észak-Amerikából jelentős területeket sikerült megszereznie.

Szintén különleges személyiségnek számít a XVII-XVIII. század fordulóján uralkodó orosz cár, **Nagy Péter** is. Ő elhatározta, hogy országát felemeli a nyugat-európai országok szintjére. Megtörte az orosz főnemesség, a bojárok ellenállását, és kegyetlenül leszámolt az ellene lázadókkal. Hogy célját elérje, népes küldöttség élén, de álruhában Hollandiába ment, ahol hajóácsként dolgozott. Aztán kitanulta az ágyúöntés mesterségét, majd Londonban a tengeri navigálás tudományát. Hazaérve létrehozta az orosz tengeri flottát, és a Balti-tenger feletti uralomért nagy csatákat vívott a svédekkel. Erőfeszítéseit végül siker koronázta.

Nagy Péter a Napkirály versailles-i palotájának mintájára kezdte el építeni a Néva folyó mocsaras torkolatvidékén hatalmas palotáját. Ezzel megvetette Szentpétervár alapjait. Halálakor egy jelentős európai nagyhatalmat hagyott maga után, bár a hön óhajtott polgárosodási folyamat mégsem indult el. Oroszország lakóinak 90%-a továbbra is jobbágy (muzsik) volt.

A HÁROM RÉSZRE SZAKADT MAGYARORSZÁG

TARTALOM

- 1. A korszak rövid története**
- 2. A kettős királyság kora**
- 3. A török hódoltsági terület**
- 4. Az Erdélyi Fejedelemség**
- 5. A királyi Magyarország**
- 6. Pázmány Péter, Zrínyi Miklós fellépése és a török kiűzése**
- 7. Rákóczi Ferenc szabadságharca**
- 8. A szabadságharc bukása**

A korszak rövid története

A mohácsi csatavesztés után Magyarország két részre szakadt. Keleten Szapolyai János (1526-1540), nyugaton pedig Habsburg Ferdinánd (1526-1564) lett a király. **Szapolyai halála után a török elfoglalta Budát, így az ország már három részre bomlott.**

- **A török hódoltsági terület** központja Buda volt, ahol a pasa székelte. Ez a terület folyamatosan pusztult. A nemesek elmenekültek, a jobbágyok pedig nagy nyomorúságban éltek. Többfelé is kellett adózniuk.
- **Az Erdélyi Fejedelemség** is a török uralma alatt állt, így nem háborúzhatott, és nem folytathatott önálló külpolitikát. Ellenben a belügyeiben szabadon dönthetett. János Zsigmond, Báthory István, Bocskai István, Bethlen Gábor és I. Rákóczi György fejedelemsége alatt ez az országrész nagyon sokat fejlődött.
- **A Királyi Magyarország** valójában a Habsburg Birodalom tartományaként működött. Az osztrákok egy végvárrendszert építettek ki a Hódoltsággal közös határon, hogy megakadályozzák a törökök további előrenyomulását. Ezzel elsősorban az utánpótlásukat igyekeztek elvágni. **A végvárak magyar katonái az életüket feláldozva védték az egész keresztény Európát.**

A törökök többször is ostrom alá vették a várakat.

1532-ben **Kőszeg**et rombolták le, amelyet nem volt hajlandó feladni **Jurisics Miklós** várkapitány. Az elvesztegetett idő miatt a török már nem tudott Bécs felé tovább menni.

1552-ben **Temesvárt** adta fel a szabad elvonulás reményében **Losonczy István**, de a török felkoncolta a várvédőket. **Szondi György** és valamennyi katonája odaveszett **Drégely** ostrománál. Elesett a szolnoki vár is, de **Egernél Dobó István megállította, és elvonulásra kényszerítette a török hadat.**

1566-ban újabb támadássorozat indult, amelynek csúcspontja **Szigetvár** ostroma volt. **Zrínyi Miklós** az égő várból katonái élén rohant az ellenség soraiba. Valamennyien meghaltak, de életét vesztette az öreg Szulejmán is. A Habsburgok ezután megpróbálták kiűzni a törököt (15 éves háború, 1591-1606). A háborúhoz szükséges pénzt igazságtalanul perbe fogott főurak vagyonából szerezték. **Bocskai István** ellenállt, és hajdúi élén **győzelmet aratott.** (Szabadságharca 1606-ban a bécsi békével zárult, és ekkor ért véget a 15 éves háború is.)

Később a szigetvári hős dédunokája, **Zrínyi Miklós költő, hadvezér, politikus** próbálta meg felszabadítani az országot a török uralom alól. Bár nagyszerű sikereket ért el, a Habsburgok magára hagyták. Rejtélyes vadászbaleset áldozata lett, az osztrákok ellen szervezkedő magyar főurakat pedig kivégezték.

A Habsburgok végül a Szent Liga segítségével 1686-ban felszabadították Budát, majd 1699-re az egész országot. Kiderült azonban, hogy most a törökök után ők maguk akarnak uralkodni Magyarország fölött. Rákóczi Ferenc ellenük indított szabadságharcot (1703-1711), amely sajnos vereséggel végződött. A Nagyságos Fejedelem emigrációba (önkéntes száműzetés) kényszerült, **a Habsburgok pedig mintegy 150 évig uralkodtak hazánk fölött.**

A kettős királyság kora (1526-1540)

A mohácsi csatavesztés után a törökök nem foglalták el az országot. Kezdetben megelégedtek azzal, hogy a gyenge, széthúzó magyar nemesség küzdelmeibe időnként beleavatkozzanak, s így alakítsák kedvük szerint nemzetünk sorsát.

Az ország keleti felében a köznemesség nyomására nemzeti király, **Szapolyai János (1526-1540)** léphetett trónra. Az ő politikájának formálásában jelentős szerepet játszott bizalmasa, **Fráter György** pálos rendi szerzetes, váradi püspök, később esztergomi érsek, bíboros.

Nyugat-Magyarországon azonban a Habsburgok befolyása érvényesült, és a nemesség másik része **Habsburg Ferdinándot** választotta királlyá **(1526-1564)**.

Az ország gyakorlatilag két részre szakadt. Szapolyai és Ferdinánd folyamatosan háborúzott egymással. Amikor Ferdinánd elfoglalta Budát, Szapolyai a törököt hívta segítségül. A visszafoglalás után I. Szulejmán szultán Bécs megszállására tett kísérletet. Ez azonban sem 1529-ben, sem pedig **1532-ben** nem sikerült. Az utóbbi ostrom meghiúsulásában jelentős szerepet játszott az, hogy **Kőszeg** váránál **Jurisics Miklós** és hős katonái négy héten át kitartottak. Bár a török a várat szétlőtte, a romokra a zászlaját is kitűzte, de a nagy idővesztés miatt a hadjáratot nem folytathatta.

Ferdinánd és Szapolyai küzdelme kizárólag csak a törököknek kedvezett. A két uralkodó is tudta ezt, ezért titokban keresték a megegyezés lehetőségét. Meg is kötötték egymással a **váradi békét (1538)**, s ebben Szapolyai ígéretet tett Ferdinándnak arra, hogy halála után az ország az ő kezében egyesülhet. Mivel azonban Ferdinánd elárulta a szultánnak, hogy Szapolyai a háta mögött alkut kötött vele, Szapolyai is megváltoztatta addigi elképzelését. Feleségül vette a lengyel királylányt, Izabellát. Fiúgyermekük született, **János Zsigmond**. Szapolyai 1540-ben, a halálos ágyán visszavonta a Ferdinándnak tett ígéretét, és megeskette Fráter Györgyöt, hogy a fiát emelik majd a trónra.

Ferdinánd 30 ezer fős sereggel indult Buda ellen, hogy érvényesítse érdekét, vagyis, hogy az uralma alatt egyesítse az országot. Fráter György a törököt hívta segítségül. Szulejmánnak nem állt érdekében az, hogy Magyarország egy korona alatt erősödjön. Megérkezésük előtt azonban a magyar haderő legyőzte Ferdinándot, de a török ezután cselhez folyamodva elfoglalta Budát. (Gárdonyi Géza Egri Csillagok c. regényének második fejezete meséli el, hogy a szultán és kísérete az ifjú trónörökös látogatása ürügyén miként szállta meg a várat.)

Szulejmán tehát elfoglalta Budát, és az ország középső részét is **uralma alá vonta**. Ez lett a **Hódoltsági terület**.

A kis János Zsigmondnak és Szapolyai özvegyének Gyulafehérvárt jelölték ki lakhelyül, egyúttal létrehozva az önálló **Erdélyi Fejedelemséget**. (János Zsigmond kiskorúsága idejére Fráter Györgyöt nevezték ki kormányzónak.)

Az ország nyugati fele, **Magyar Királyság** néven továbbra is Habsburg Ferdinánd uralma alatt állt.

1541-ben tehát Magyarország 3 részre szakadt

A török hódoltsági terület

Az ország középső részét a szultán a Török Birodalomhoz kapcsolta, és a török közigazgatást vezette be. Ezt a magyar tartományt két vilajetre (kormányzóság) osztották fel, amelyek központja Buda és Temesvár volt. Élükön egy-egy pasa állt. A pasák teljhatalommal rendelkeztek, de minden kudarcért a fejükkkel fizettek. (A 150 évig tartó török uralom alatt 75 pasa váltotta itt egymást.)

A vilajeteket kisebb kerületekre, úgynevezett szandzsákokra osztották, amelyeket a bégek vezettek. Minden szandzsákban működött az igazságszolgáltatásért felelős törvényszék, élén a kádival.

A törökök ezen a területen mással szinte nem is foglalkoztak, csak az adószedéssel. A magyar parasztok robotoltak, és többfelé is adót kellett fizetniük. Gyakran még a régi földesuruk is elküldte hozzájuk az adószedőjét. Így kettős, vagy akár többszörös adófizetéssel sújtották őket.

Bár a templomokban a szobrok fejét letörték, a freskókat megsemmisítették, és úgy általában is hatalmas pusztítást végeztek, de nem erőltették rá a magyarokra a mohamedán vallást. **A magyar múlt emlékeinek megsemmisítése, nagyjaink sírjainak feldúlása, kulturális kincseink pusztítása jellemezte uralkodásukat.**

Nem voltak biztonságban a jobbágyok, hiszen gyakran rabolták el lányaikat, asszonyaikat, sőt, a kisfiúkat is, akikből aztán a szultánhoz hű harcosokat, janicsárokat neveltek. Ők a lovas szpáhikkal együtt a török sereg legfontosabb haderejét képezték.

A törökök pusztítottak, romboltak, sanyargattak, adóztattak. Építeni csak a saját vallásukhoz kötődő templomokat (dzsámi), minareteket (torony), sírhelyeket (türbe) és fürdőket építettek.

A mintegy 150 évig tartó török uralom alatt az országnak ez a része tönkrement, lepusztult, népessége megfogyatkozott.

Erdélyi fejedelemség

Erdély központja Gyulafehérvár volt. János Zsigmond kiskorúsága idején Fráter György kormányozta, aki erős, független, önálló fejedelemséget szeretett volna létrehozni, amely aztán idővel újra egyesülhet a Magyar Királysággal. A török azonban vigyázott arra, hogy ez ne következhesse be. Feltételeket szabott a fejedelemség működéséhez:

- évi adót kellett fizetni
- önálló külpolitikát nem lehetett folytatni
- a török engedélye nélkül, háborút nem lehetett viselni.

A belpolitikába és a gazdasági ügyekbe azonban nem szólt bele.

Furcsa módon ezek a feltételek rendkívül kedvezőek voltak ahhoz, hogy Erdély nagyarányú fejlődésnek induljon. Az ásványkincsekben, nemesfémekben, erdőkben gazdag vidék területén egymás után épültek és szépültek a falvak és a városok. A békés építkezést nagyban segítette az itt élő **három nemzet** harmonikus együttműködése. Még a reformációval érkező vallási ellentétek sem tudták a békét megtörni.

- A **székely-magyarok** a belső ázsiai hunok leszármazottainak vallják magukat, így természetes a magyarsággal való azonosításuk. Egy részük megtartotta római katolikus vallását, mások reformátusok, vagy unitáriusok lettek.
- A **szászok** (németek) főleg kézművességgel foglalkoztak, és jól szervezett céheket hoztak létre. Ők többnyire lutheránusok, vagyis evangélikusok voltak.
- A **románok** többnyire pásztorokká váltak, a Kárpátokon túlról költöztek be folyamatosan, és az ortodox (görögkeleti) vallást hozták magukkal.

Európában ekkor már javában zajlott a reformáció által elindított vallásháború. **Erdélyben azonban sikerült vallásbékét létrehozni, amelyet az 1568-ban megtartott tordai országgyűlés mondott ki.**

Fráter György Habsburg Ferdinánd bérgyilkosainak áldozata lett, s amikor János Zsigmond is meghalt, az új fejedelem **Báthory István** lett. Őt lengyel királlyá is megválasztották, de Erdély és a királyi Magyarország egyesítése továbbra is a szívügye maradt. Ezt a kérdést azonban sem Ő, sem utódai nem tudták megoldani.

Bocskai István szembekerült a Habsburgokkal, és felkelését siker is koronázta, de sajnos váratlanul meghalt. (Róla és küzdelmeiről később még hallani fogunk.)

Erdély igazi „aranykora” Bethlen Gábor fejedelemsége idején következett be (1613-1629). Az erős központi hatalmat kiépítő uralkodó minden ponton megerősítette a gazdaságot, más országokból mestereket, tudósokat, művészeket hívott Erdélybe, miközben fiatal tehetségeket küldött külföldi iskolákba, műhelyekbe. (Mátyás király emlékét idézte meg formátuma és politikája. Erről az időszakról szól Jókai Mór Erdély aranykora c. regénye, és Móricz Zsigmond Erdély c. trilógiája)

Bethlen az 1618-ban kirobbanó harmincéves háború főszereplője lett, amikor szembefordult a Habsburgokkal. Sikerei csúcspontján magyar királlyá is megválasztották, de Bocskaihoz hasonlóan a koronát ő sem fogadta el.

Utódja, a buzgó református **I. Rákóczi György** folytatta politikáját, aki feleségével, **Lorántffy Zsuzsannával** Erdély felvirágoztatásán munkálkodott.

A királyi Magyarország

A szakadás után a **Királyi Magyarország** gyakorlatilag a Habsburg Birodalom tartományaként működött **Pozsony központtal**. (Ez a magyar királyi koronázó város ma Bratislava néven Szlovákia fővárosa.) Habsburg Ferdinánd, érzékelve a török terjeszkedő politikáját, ami Bécset fenyegette, a magyar jobbágyok adóinak felhasználásával egy **végvárrendszer** kiépítését kezdte meg. **Ez volt hivatott a török utánpótlását elvágni, ezzel a keresztény nyugati országokat is védelmezni**. Az tengertől induló védelmi rendszer a Balaton után folytatódott a Dunáig (Veszprém, Várpalota, Komárom, Győr,), a Felvidéket pedig egy újabb védvonal védte (Esztergom, Vác, Drégely, Nógrád, Fülek, Eger, Tokaj, Szatmár). Erdélyben Várad, Lippa és Temesvár volt a fő erősség. Az ország közepén Szolnok volt még magyar kézen.

Már szó volt az 1532-es Kőszegi ostromról, és Jurisicsék hősi helytállásáról. A török ostromok azonban egyre gyakoribbak lettek, s mint tudjuk, Buda is a kezükre került. A következő nagy **összehangolt támadás 1552-ben indult meg. Temesvárnál Losonczy István** a hússzoros túlerővel szemben harcolt hősiessé, majd szabad elvonulás fejében feladta a várat. A törökök azonban hitszegő módon felkoncolták a védőket. Ahmed pasa seregei tovább vonultak észak felé, miközben Ali pasa több kisebb várat is elfoglalt. Köztük volt **Drégely**, amelynek hős védőjéről, **Szondi Györgyről** Arany János írt gyönyörű verset (Szondi két apródja). A két győztes török sereg Szolnoknál egyesült, ahol a palánkvárat hamar be is vették. (A várvédő **Nyáry Lőrinc** regényes élete is tanulmányozásra méltó.) Ezután **Eger** felé indultak, hogy a győzelmi sorozat betetőzésekképpen elfoglalják a Felvidék kapuját. Ezt a várat **Dobó István** védte közel 3000 hős katonával és civil hazafival. Ötheti ostrom után a török – elismerve kudarcát – elvonult a vár alól. (Gárdonyi Géza: Egri csillagok c. regénye méltó emléket állít a hősöknek.)

1566-ban Szulejmán újabb támadássorozatot indított. Ennek csúcspontja **Szigetvár** ostroma volt. **Zrínyi Miklós** horvát bán, dunántúli főkapitány a végsőkig kitartott, de amikor a külső várfalat a törökök szétlőtték, megmaradt katonái élén kiment a várból. Valamennyi várvédő hősi halált halt. (A török ezúttal sem tudta folytatni hadjáratát, ugyanis az utolsó ostrom előtt az öreg Szulejmán meghalt.)

Szulejmán halála után a hatalmas török birodalomban is válságjelenségek mutatkoztak. A Habsburgok úgy gondolták, hogy elérkezett a törökök Európából való kiszorításának ideje. Megindították az úgynevezett **tizenöt éves háborút (1591-1606)**. Ehhez csatlakozott Erdély is. A török azonban még mindig erősnek mutatkozott, és a háború kedvezőtlenül alakult. A Habsburgok ráadásul a hadműveletek költségeit aljas módon a magyar főurak vagyonának elkobzásából kívánták fedezni. (Hamis vád alapján – felségárulás - perbe fogták, vádat emeltek ellenük, majd vagyonekobzásra ítélték őket.) Az egyik magyar főúr **Bocskai István** azonban szembeszállt velük, és hajdúira támaszkodva **szabadságharcot indított (1604-1606)**. Időközben Erdély megpróbált kihátrálni a török ellenes szövetségből, de a Habsburgok ezt nem hagyták. Básta György vezetésével megszállták Erdélyt, és rémuralmat vezettek be. Különösen a protestánsokat üldözték. (Sok-sok prédikátort hurcoltak el, és vetettek gályarabságra. Erről szól Moldova György Negyven prédikátor c. könyve.) **Bocskai győzelemre vitte felkelését (1606 bécsi béke)**, kiűzte Bástát Erdélyből, sőt sikerült elérnie, hogy a Habsburgok és a törökök befejezzék a 15 éves háborút (1606 zsitvatoroki béke). Ígéretéhez híven, hajdúinak különleges szabadságjogot (pl. adómentesség) adott, és letelepítette őket Debrecen környéki birtokain. (Hajdúböszörmény, Hajdúnánás, Hajdúdorog, Hajdúszoboszló, stb.)

A békekötések évében Bocskai meghalt, így a török kiűzésének reménye egy időre elszállt.

Pázmány Péter, Zrínyi Miklós fellépése, és a török kiűzése

A Bocskai felkelés, a fejedelem halála után megváltozott a magyarok és a Habsburgok viszonya. Az uralkodó a magyar rendek (főnemesek, papok, köznemesek) beleegyezése nélkül nem dönthetett fontos kérdésekben.

Míg a köznemesek továbbra is protestánsok maradtak, a főnemesek nagy része visszatért a katolikus hitre. Ebben óriási szerepe volt a kor egyik legnagyobb formátumú személyiségének, **Pázmány Péternek**. Az ellenreformáció kiemelkedő alakja elérte a pápánál, hogy az közbenjárjon azért, hogy a Habsburgok által elkobzott birtokokat a magyar főurak visszakaphassák. A jezsuita neveltetésű főpap – bár református köznemesi családba született – nagy jelentőséget tulajdonított a nevelésnek, az oktatásnak, maga pedig a magyar irodalmi próza egyik megújítója volt. Esztergomi érsekként **alapította meg 1635-ben a nagyszombati egyetemet, amelynek jogutódja a mai Eötvös Lóránd Tudományegyetem.** (A katolikus egyetem ma már a jeles főpap nevét viseli.) A magyarországi barokk is ekkortól hódított. Ebben a stílusban épültek a templomok, sőt, a főúri kastélyok is.

Az 1640-es években a magyar politikai színterén is megjelent egy kiemelkedő képességű államférfi, hadvezér, aki egyben kiváló költő volt. A szigetvári hős leszármazottja, aki maga is a dédapja nevét viselte. **Zrínyi Miklós** horvát bán volt, és a nádori tisztséget is betöltötte. Elhatározta, hogy megkísérli kiűzni a törököt az országból. Nemzeti hadsereg felállítását tervezte. Katonai stratégiai könyveket írt, amelyek felkészítették a magyar haderőt a török elleni harcra. Példaadó, lelkesítő célzattal írta meg dédapja emlékét megörökítő verses eposzát, a **Szigeti veszedelem** című művét.

1663-ban a török támadást indított Új-Zrínyivár és Érsekújvár ellen. Bár a két erődítmény elesett, Zrínyi egészen Eszékig szorította vissza a törököket. Felgyújtotta a török számára rendkívül fontos utánpótlási útvonalat jelentő eszéki hidat – jelentős darabot foglalva vissza a hódoltsági részből. Egész Európa ünnepelte Zrínyit, a Habsburgok azonban vonakodva csatlakoztak a felszabadító hadművelethez Zrínyit aljas módon leváltották a főparancsnoki tisztségről, és szégyenteljes békét kötöttek a törökkel. (**1664 Vasvári béke**, amelyben visszaadták az elfoglalt területeket, pedig még a békekötés előtt az új főparancsnok, Montecuccoli is legyőzte a törököt Szentgotthárdnál!) Zrínyi ezt követően – miközben egy Habsburg-ellenes terv kidolgozásán fáradozott –, rejtélyes vadászbaleset áldozata lett.

A vasvári béke és Zrínyi halála után az elkeseredett főurak szervezkedni kezdtek a Habsburgok ellen. Vezetőik **Zrínyi Péter, Frangepán Ferenc, Wesselényi Ferenc, Nádasdy Ferenc és I. Rákóczi Ferenc** voltak. Az összeesküvésre fény derült, a szervezkedőket elfogták, és 1671-ben többségüket kivégezték. (Wesselényi még 1666-ban meghalt, I. Rákóczi Ferencet pedig óriási váltságdíj fejében engedték szabadon.)

Amikor 1683-ban a törökök ismét Bécsset ostromolták, a Habsburgok elérkezettnek látták az időt a török Európából való kiűzésnek. Jelentős sereget szerveztek **Szent Liga** néven a lengyelek és Velence bevonásával, Lotharingiai Károly vezetése alatt.

Buda visszafoglalására 1686-ban került sor, amikor a több mint 60 ezres szövetségi had mellett 15 ezer magyar katona is harcolt a hazájáért.

A győzelem a zentai csatát követően (1697) lett teljes, amikor a Temesvidék kivételével **az ország egész területéről kiszorították a törököket**, amit az a **karlócai békében (1699) el is ismert.**

A Rákóczi szabadságharc kezdete

Amikor a **Habsburgok** által vezetett Szent Liga csapatai kiszorították Magyarországról a törököket, hamar kiderült, hogy valójában **megszállták az országot**. Az egykori török hódoltsági részeket német földesurak között osztották szét a magyar nemesi birtokokat, Erdélyt pedig különálló tartományként kormányozták.

A jobbágyokat külön adókkal sújtották és elszállásolási, valamint szállítási kötelezettségeket írtak elő nekik. (Ez volt a portio /porció/ és a forspont.) A jobbágyok egy része az elnyomás és a teljesíthetetlen adók elől elbujdosott. Az erdős, mocsaras vidékeken élő parasztok készen álltak arra, hogy a Habsburgok ellen harcoljanak. Őket nevezzük kurucoknak. (Rövid időre az ő támogatásával szervezett Észak-Magyarországon önálló fejedelemséget **Thököly Imre**. Ő volt **Zrinyi Ilona** második férje, az ifjú **Rákóczi Ferenc** nevelőapja.

Az elégedetlenkedő magyarságnak vezetőre volt szüksége. Ekkor már a lengyelországi Brezán várában tartózkodott Rákóczi Ferenc, aki kalandos úton szökött meg börtönéből, ahová Habsburg ellenes összeesküvés vádjával zárták. (Rákóczi és barátja **Gróf Bercsényi Miklós** francia segítséget kértek az elnyomó Habsburgok ellen.)

Brezánban már egy tarpai sókereskedő jobbágy, az elégedetlenkedők követe, **Esze Tamás** kereste fel. Rákóczi az ő hívására lépte át **1703-ban** a határt. Ekkor **kezdődött az a szabadságharc**, amelynek zászlaján a következő jelmondat állt: **Cum de Pro Patria et Libertate (Istennel a hazáért és a szabadságért)**.

A kirobbanó szabadságharc vezetője tehát Rákóczi Ferenc lett, aki minden erejével és teljes vagyonával a magyar sereg felépítésén dolgozott. A főtisztek a főnemeselek soraiból kerültek ki (pl.: gróf Bercsényi Miklós, báró Károlyi Sándor, báró Vay Ádám, gróf Forgách Simon). A hadsereg közkatonaí pedig a jobbágyok voltak. Rákóczi megadóztatta a kereskedőket, és bevezette a rézpénz használatát. Posztó-, puszkapor- és fegyverkészítő üzemeket is felállított. **Rákóczit 1704-ben Gyulafehérváron Erdély fejedelmévé választották.**

A Habsburgokkal vívott első ütközeteket siker koronázta. Bottyán János tábornok (Vak Bottyán) és Forgách Simon egymás után aratta győzelmeit, Károlyi Sándor csapatai pedig Bécsig is eljutottak.

A kezdeti sikerek a főurak és a jobbágyok összefogásának, és a francia király (XIV. Lajos) pénzügyi támogatásának voltak köszönhetőek. (Ő a spanyol örökösödési háborúban szemben állt a Habsburgokkal.)

A szécsényi országgyűlésen, **1705-ben II. Rákóczi Ferenc** már teljhatalmat kapott, és **vezérlő fejedelmé** választották.

A szabadságharc csúcspontja volt az 1707-es ónodi országgyűlés, ahol sor került a Habsburgok trónfosztására. (Őket a kurucok, fehér lobogó parókájuk miatt labancoknak csúfolták. Később így nevezték mindenkit, aki a magyar függetlenséggel szemben az osztrákok pártján állt.)

A magyar szabadság ügye ezután sajnos hanyatlásnak indult.

A szabadságharc bukása

Bár a katonai sikerek biztatóak voltak, de a szabadságharc elhúzódása több, komoly belső feszültséget is okozott:

- a főurak egyre nehezebben tudták elviselni jobbágyaik távollétét, így az otthon maradt családtagokra hárult a robot és a dézsma terhe.
- míg Rákóczi egyértelművé tette, hogy önálló, független Magyarországot szeretne megteremteni, addig a főurak egy része bizonyos feltételek mellett hajlandó lett volna kiegyezni a Habsburgokkal.

Az ónodi országgyűlésen már a belső ellentétek is felszínre kerültek. Fokozta a feszültséget az is, amikor a Rákóczi pénzpolitikáját bíráló Turóc megyei követeket a fejedelem hívei lekaszabolták. Valójában ez már a hanyatlás időszaka volt.

A francia király is beszüntette a támogatást, mivel alulmarad a Habsburgokkal szemben a spanyol örökösödési háborúban.

A csatatereken is sorra vereségek érték Rákóczi seregeit. Elveszett Erdély, és a trencsényi csatavesztést többé már nem heverte ki a kuruc had, amelynek létszáma apadásnak indult. (A kezdeti 80 ezer főről 12 ezerre csökkent.) Árulásokra is sor került. (Az addig oly bátor és népszerű Ocskay László brigadéros egész lovasezredével átállt az osztrákok mellé.) Az országban 1708-tól ráadásul pestisjárvány dúlt, ami megtizedelte a sereget is.

1711 tavaszán Rákóczi Lengyelországba ment, hogy ott találkozzon Nagy Péter orosz cárral, Ő szívélyesen fogadta a Fejedelmet, de a svédek elleni háborúra hivatkozva a támogatás elől kitért.

Rákóczi távollétét kihasználva Károlyi Sándor és köre megegyezett a Habsburgokkal.

A maradék magyar sereg a nagymajtényi síkon – fegyvereit megtartva – letette a zászlót.

1711. április 30-án megkötötték a szatmári békét, amelynek része volt az is, hogy a nemesek elismerik a Habsburgok uralmát. Így megmenekülhettek a felelősségre vonástól, és még a birtokaikat is megtarthatták.

Rákóczi a hűségnyilatkozat aláírására nem volt hajlandó, inkább önkéntes száműzetésbe (emigráció) vonult, ahová Bercsényi, és néhány feltétlen híve is elkísérte. Előbb

Franciaországban talált menedéket, majd 1717-től a törökországi Rodostóban telepedett le.

Hűséges íródeákja, Mikes Kelemen híres leveleiben számolt be a bujdosók hétköznapjairól.

Rákóczi 1735-ben halt meg. Hamvait 1906-ban szállították haza, és a kassai Szent Erzsébet dómban helyezték el édesanyja Zrínyi Ilona, valamint gyermekei mellé. (A trianoni nemzettragédia következtében Kassa ma Szlovákiához tartozik.)

Magyarország a szabadságharc bukása után továbbra is idegen uralom alatt élt.

A Habsburgok az 1848-as forradalomig, aztán pedig az 1867-es kiegyezésig tartományként kezelték hazánkat.

POLGÁROSODÁS EURÓPÁBAN ÉS AMERIKÁBAN

TARTALOM

- 1. A XVIII. századi események rövid áttekintése**
 - 2. Az Amerikai Egyesült Államok születése**
 - 3. Az ész kétes diadala – a felvilágosodás kora**
 - 4. A francia forradalom**
 - 5. Girondista köztársaság – jakobinus vérengzés**
 - 6. Napóleon tündöklése és bukása**
- 7. Forradalom az iparban – az emberiség felemelkedése vagy végzete?**
- 8. Társadalmi csoportok, eszmei irányzatok a polgári államokban**

A XVIII. századi események rövid áttekintése

A XVIII. században folytatódtak, illetve beteljesedtek azok az események, amelyek az amerikai kontinens felfedezése után indultak el.

Az „Újvilágban” (Amerika) az indiánok kiszorításával, kiirtásával egy időben a betelepülők **13 államot hoztak létre a keleti parton. Ezek azonban nem voltak függetlenek. Angol gyarmatként ki voltak szolgáltatva az anyaország akaratának. Ez ellen fellázadva indult el az amerikai függetlenségi háború. 1773 és 1783 között George Washington vezetésével sikerült győzelmet aratniuk a felkelőknek. Elfogadták a Függetlenségi Nyilatkozatot, és a 13 állam 1787-ben létrehozta az Amerikai Egyesült Államokat (USA), ahol a polgárság kezébe került a politikai irányítás.**

Franciaországban eközben ugyancsak a polgárság vívott küzdelmet a feudális hatalom ellen. Először az egyház befolyását akarták csökkenteni, megszüntetni. Így indult el az a folyamat, amit felvilágosodásnak nevezünk. **Jeles alakja voltak: Voltaire, /volter/ Rousseau, /russzó/ Montesquieu. /monteszkiő/ 1789-ben a párizsiak megostromolták a Bastille /bászti/ börtönét, amivel kirobbant a forradalom.** Egy ideig kényszerből a király, XVI. Lajos is a felkelők mellé állt. Később azonban őt és a feleségét, Marie Antoinette-t letartóztatták és kivégezték. **A hatalom a nagypolgárság, a girondisták /zsirondisták/ kezébe került. Tőlük a kispolgárok, az utca emberei, a jakobinusok vették át erőszakkal az uralmat. Szörnyű vérengzést rendeztek, emberek tízezreit végeztették ki. A forradalom alatt a franciák folyamatosan háborúztak az osztrákok, a poroszok és az oroszok ellen. Ezekben a harcokban szerzett dicsőséget egy fiatal, tehetséges tábornok, Bonaparte Napóleon.**

Napóleon fokozatosan magához ragadta a hatalmat Franciaországban, és végül császárrá koronázták. A háborúskodást folytatta, de az oroszországi hadjárata 1812-ben kudarccal végződött. Aztán **kikapott a porosz, orosz, osztrák seregektől a „népek csatájában”** Lipcsében, és 1815-ben Waterloo-nál is, ahol már az angolokkal is meg kellett küzdenie. Franciaországban **egy időre a feudális urak kerültek hatalomra, de a polgárosodást már nem lehetett megállítani.**

Szintén a XVIII. század hozta el azt a technikai fejlődést, amit ipari forradalomnak szokás nevezni. Angliában, ahol már a polgárságé volt a hatalom, a gazdagodás lett a legfőbb cél. Ezt egyre több áru előállításával lehetett elérni. **A James Watt által konstruált gőzgép meghozta az áttörést, és létrejött a kézműipart felváltó gépipar.** Ennek a folyamatnak a látszólagos haszna mellett nagyon sok hátránya volt és van ma is. A gyárak füstje mérgezi a levegőt, káros anyagokat bocsátanak a folyókba, kivágják az erdőket, megbontják a hegyeket, hogy kőszén bányásszanak. **A parasztság nagy része arra kényszerült, hogy elhagyja falvait, és a városokba települjön.** Egészségtelen és embertelen körülmények között kellett dolgozniuk.

A polgári és az ipari forradalom alaposan átalakította az emberek összességét jelentő társadalom felépítését. Az addigi feudális rendszer megszűnt. A földesurak és az egyház helyett a nagypolgárságé, vagyis a gyártulajdonosoké, bankároké, nagykereskedőké lett a hatalom. A jobbágyság sem létezett. Egy részük maradt földműves, másik részük a városba kényszerült és munkás (proletár) lett.

Kialakult a parlamenti rendszer, és olyan új eszmei irányzatok jöttek létre, mint a liberalizmus, a konzervativizmus, a nacionalizmus és a szocializmus.

Az amerikai függetlenségi háború – az USA születése

Az amerikai kontinens északi részének keleti peremvidékén a XVIII. századra már 13 államot hoztak létre a főleg Európából benyomuló telepesek (angolok, hollandok, skótok, írek). Ezek az államok Anglia gyarmatai voltak, így hát az angol jogrend, az angol törvények voltak ott is érvényben.

Az államok között megkülönböztetünk északiakat és délieket.

Az északi államokban elsősorban családi munkavégzésen alapuló **farmergazdálkodás** alakult ki. Az itteni telepesek önellátásra rendezkedtek be, és érzékenyek voltak a személyes szabadságukra.

Délen ellenben **hatalmas ültetvények jöttek létre, ahol** a földbirtokosok teát, kakaót, gyapotot termesztettek. A birtokaikon **Afrikából behurcolt néger rabszolgák százezrei dolgoztak** személyes szabadságuktól megfosztva.

Az amerikai államok összetűzésbe kerültek az anyaországgal, Angliával a teavámok kérdésében. A felháborodott telepesek 1773 decemberében indiánnak öltözve a tengerbe szórtak egy hajórakományi teát. Ezzel az úgynevezett „bostoni teadélutánnal” indult el az a folyamat, amelyet amerikai függetlenségi háborúnak nevezünk.

Az amerikai államoknak először szembe kellett nézniük saját megosztottságukkal. Erre tettek kísérletet a Philadelphiába összehívott **I. Kontinentális Kongresszuson 1774-ben**. A következő évben létrehozták **az önálló amerikai hadsereget**, amelynek **parancsnoka** egy déli földbirtokos, **George Washington lett. 1776. július 4-én elfogadták a** Thomas Jefferson által megfogalmazott **Függetlenségi Nyilatkozatot**, mely kimondta, hogy minden ember szabadnak és egyenlőnek született.

A tényleges hadműveletek 1775-ben kezdődtek. Az angolok – a vöröskabátosok – jelentős katonai erővel érkeztek a kontinensre, és kezdetben győzelmeket is arattak. Később **az amerikaiak vették át a kezdeményezést. 1777-ben Saratogánál aratták első nagy győzelmüket.** A gyarmatosítás kérdésében ellenérdekelt versenytárs, Franciaország is bekapcsolódott a háborúba a felkelők oldalán. (Ott volt a legendás La Fayette márki, de más országokból is sok önkéntes érkezett az „újvilágba”, köztük a magyar Kovács Mihály ezredes is.) **A döntő ütközetre Yorktown mellett került sor 1781-ben, ahol az amerikaiak átütő győzelmet arattak. Az angoloknak rövideken el kellett ismerniük a vereségüket, és ezt 1783-ban a versailles-i békében meg is tették.**

Amerika a gyarmati sorból kilépve **1787-ben**, Benjamin Franklin közvetítő szerepének köszönhetően független, föderális államszövetséggé vált. **Létrejött az Amerikai Egyesült Államok, vagyis az USA.** (A szabadság és függetlenség szimbólumát jelképező Szabadság-szobrot a franciák adományozták Amerikának.) Már ekkor kialakult az az államberendezkedési forma, ami kisebb változtatásokkal ma is érvényben van. Élén áll az elnök, aki nagyon erős jogkörrel rendelkezik (prezidenciális rendszer). A törvényhozás két részből áll: alsóház (vagy kongresszus), felsőház (vagy szenátus).

Miközben folyamatosan szorították a nyugati part felé a még meglévő szabad indián törzseket, újabb és újabb államok jöttek létre. **Az amerikai belső ellentétek még 1861-1865 között egy véres belső háborúban (polgárháború), Észak és Dél küzdelmében a felszínre kerültek.** (Ennek lett áldozata Ábrahám Lincoln elnök is, akit merénylő ölt meg.)

Az ész kétes diadala – a felvilágosodás kora

A XVIII. században a már polgárosodó Angliában az ipari forradalom folyamata kezdődött el, Franciaországban pedig politikai forradalom tört ki.

Franciaországban a feudális abszolutizmus XVI. Lajos és felesége Marie Antoinette uralkodása alatt még erősnek látszott, de a féktelen pazarlásból eredő pénzügyi gondok egyre szaporodtak.

A polgárság, amely a gyarmatosítási folyamat révén számban és gazdasági erőben újra megerősödött, elérkezettnek látta az időt a hatalom megszerzéséhez.

Először a feudalizmus szellemi tartópillérét, **az egyházat kezdték támadni.** Úgy gondolták, ha az egyház hiteltelenné teszik, s az élet alapjává pedig az ésszt, az ésszerű gondolkodást helyezik (racionalizmus), akkor a feudális rend összedől, és egy szebb jövő vár az emberiségre.

Mint ahogyan a későbbiekben látni fogjuk, az egyház hatalmának megrendítése kétes diadalt hozott. A sokszor valóban ostoba és kapzsi, hataloméhes egyház meggyengítésével sajnos a krisztusi tanításokat is leértékelték. Ezért az **a folyamat, amit az ész nevében indítottak el, s amit felvilágosodásnak nevez a történetírás,** súlyos válságba sodorta az emberiséget.

Az alázatra intő, szeretetet, megbocsátást, szolidaritást valló keresztény gondolkodás helyett az önző, gátlástalanul fogyasztó, és uralomra vágyó nézet kerekedett felül, és terjed ma is a világban. (Ezt figyelhettük meg már a reneszánsz indulásakor is.)

Franciaországban tehát az egyház és a keresztény gondolkodás ellen indított támadást felvilágosodásnak nevezték. Ezzel arra utaltak, hogy a korábbi, a középkort jellemző, egyházi irányítás alatt álló időszak sötét, értéktelen, embertelen volt.

Az eddigi tanulmányaink alapján – és rövidesen megismerve az „ész” diadalának következményeit – megállapíthatjuk, hogy ez az állítás nem állja meg a helyét.

A francia felvilágosodás legismertebb alakjaival ennek ellenére érdemes megismerkedni, mert a szellemi, tudományos életben fontos szerepet játszottak:

Voltaire, a korszak nagyhatású gondolkodója. Író, költő és filozófus volt. Az egyházat minden erejével támadta. „*Zúzzátok szét a gyalázatost!*” – mondta. De, ha Istenről kérdezték, a következőt válaszolta: „*Ha nem volna Isten, fel kellene találni.*” Ha olyan emberrel találkozott, akivel különbözőek voltak a nézeteik, így szólt: „*Nem értek egyet azzal, amit mondasz, de életem végéig harcolni fogok azért, hogy mondhasd.*” Voltaire legismertebb műve a *Candide /kándid/* című regénye.

Rousseau szintén jeles filozófus, író és zeneszerző volt. A népfelség elvének egyik megfogalmazója. Azt vallotta, hogy a hatalomnak a nép akaratán kell alapulni. Jelentős műve az *Emil, avagy a nevelésről* című regény, amelyben a pedagógia megújítására tett kísérletet. Művének hitelét aláássa az a tény, hogy saját gyermekeit azonban lelencházba adta, lemondva nevelésükről.

Montesquieu a politikai hatalom szétválasztásának elvét fogalmazta meg.

A törvényhozás, végrehajtás és az ítélkezés (bírói hatalom) egymástól való független működésének hangsúlyozásával a modern, demokratikus rendszer alapját vetette meg.

A francia tudósok – **Diderot /didró/ és D’Alembert** vezetésével – **28 kötetes enciklopédiát alkottak,** ami a kor tudományos, művészeti ismereteit gyűjtötte össze.

A francia forradalom kezdete

Franciaországban a Bourbonok uralkodása és a protestánsok, a hugenották kiirtása (*Szent Bertalan éjszakáján, 1572. augusztus 23-án közel 10.000 francia reformátust öltek meg*) miatt a polgárság sokáig nem fért hozzá a politikai hatalomhoz. Az 1780-as évekre azonban újra megerősödtek, és a felvilágosodás eszméinek terjedésével lehetőséget kaptak arra, hogy fordulatot hajtsanak végre az országban.

A királyi család, s a Versailles-ban köréjük gyülekező nemesség csillogó, pazarló életmódja, az aszályos időszak, mely a jobbágyság helyzetét rontotta, mély pénzügyi és társadalmi válságot idézett elő.

XVI. Lajos 1789 májusában kénytelen volt összehívni a rendi országgyűlést (papok, nemesek, polgárok). A három rend azonban már a szavazás formájában sem tudott megegyezni, így **a király az országgyűlést feloszlatta.**

A harmadik rend, vagyis a polgárság tagjai úgy döntöttek, hogy **magukat nemzetgyűléssé nyilvánítva együtt maradnak.** Atvonultak a labdaházba, ahol megesküdtek, hogy addig nem oszlatják fel magukat, ameddig polgári alkotmányt nem adnak Franciaországnak (Labdaházi eskü).

A király Párizsba rendelte a katonaságot, a város lakói azonban kiálltak a harmadik rend, vagyis a nemzetgyűlés mellett. 1789. július 14-én a tömeg megrohmozta a Bastille börtönerődöt. Ez az esemény a forradalom kezdetét jelentette.

A félelem időszaka kezdődött el. Égtek a kastélyok, a feudális jogokat rögzítő iratok.

Megkezdődött a nemesek mézszárlása is.

Még az év nyarán elfogadta a nemzetgyűlés az **Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozatát**, amit az amerikai Függetlenségi Nyilatkozat mintájára készítettek. Bár ez a dokumentum nem volt törvény, mégis amolyan alkotmányként tekintettek rá.

A párizsi asszonyok, lányok rövidesen Versailles-ba meneteltek (asszonyok menete), ahol rávették **a királyt**, hogy álljon az ügyük mellé. Ő lisztes szekerekkel és élelmiszerekkel megrakodva Párizsba ment. **Látszólag a forradalom mellé állt**, és a mellére tűzték a forradalom jelképét, a kokárdát. A királyt tehát nem söpörte el a forradalom, de a nemzetgyűlés nélkül többé már nem hozhatott intézkedéseket.

Ez volt a forradalom első szakasza, az úgynevezett alkotmányos királyság korszaka.

XVI. Lajos nem nyugodott bele a hatalma elvesztésébe és szökést kísérelt meg. A határon felismerték, visszafordították. Közben az osztrák és a porosz uralkodó is beavatkozással fenyegette meg a franciákat, ha XVI. Lajosnak baja esnék. Erre **a nemzetgyűlés hadat üzent az osztrákoknak, a királyt pedig a feleségével együtt letartóztatták.**

Ezzel véget ért az alkotmányos királyság korszaka, és **a forradalom új fejezete kezdődött el, a köztársaság.**

Girondista köztársaság – jakobinus vérengzés

A nemesség elleni gyűlölet újra fellángolt. A börtönökbe zárt előkelőket is gyilkolni kezdték, s így a törvénytelenység lett az új Franciaországban.

A terror azonban össze is tartott **a hadsereget, amely 1792. szeptember 20-án Valmy mellett legyőzte a porosz-osztrák csapatokat.**

Másnap, szeptember 21-én az újonnan megválasztott nemzetgyűlés (nemzeti konvent) kikiáltotta a köztársaságot.

Az új parlamentbe a nép által választott képviselők kerültek be. Két nagy politikai erő (párt) kapta a legtöbb szavazatot. A girondisták a nagypolgárság, míg a jakobinusok az utca emberének, a nincstelen tömegnek az érdekeit tartották szem előtt.

(A nagypolgárság képviselői elsősorban Gironde megyéből érkeztek, a kispolgárok pedig a Szent Jakab templomban ülészetek, innen származnak az elnevezések)

A girondisták kerültek többségbe, a hatalmat ők gyakorolták. Maguk részéről a forradalmat befejezettnek is tekintették. Amikor azonban a konvent a királyi párt, XVI. Lajost, és Marie Antoinette-t (Mária Terézia lánya) halálra ítélte és kivégeztette, hatalmas királypárti felkelések robbantak ki az országban. Fokozódott a terror, és a csataterекről is rossz hírek érkeztek. Ez adott okot és lehetőséget a jakobinusoknak, hogy a tömeget felhergelve, erőszakkal távolítsák el a konventből a girondista képviselőket.

1793 júniusában már a jakobinusok kezében volt a puccsal (törvénytelenül, erőszakkal) megszerzett hatalom. Bár létrehozták a Közjóléti Bizottságot, mégis **a rettegés időszaka kezdődött el ekkor.** Lelkületüket jól jellemzik egyik vezetőjük, Saint-Just /szen zsüsz/ szavai:

„Nemcsak az árulókat, hanem a közömböseket is meg kell büntetnetek, mindenkit meg kell büntetni, aki a forradalomban passzív, és semmit sem tesz érte.”

Az egész országban girondista felkelések robbantak ki, lángokban állt az ország. A jakobinus hívek, vagyis a tanulatlan erőszakos tömeg eddig is gátlástalanul üldözte és gyilkolta az arisztokratákat és a főpapság tagjait, most azonban a dühe még féktelenebbé vált. Immáron a nagypolgárság sem volt biztonságban.

Vezetői, Saint-Just, Robespierre /robeszpier/ és Danton kezdetben rendkívül népszerűek voltak. **Sikeresen szervezték meg a hadsereget,** amelyik újra győzelmeket aratott. **(Ekkor tűnt fel egy 24 éves korzikai származású tábornok, Bonaparte Napóleon.)** A belső terroron azonban ezután sem enyhítettek, sőt, a pusztítás már „iparszerűvé” vált. Párizs nagyobb terein úgynevezett nyaktilókat (guillotine) helyeztek el, amelyekkel néhány hónap alatt emberek tízezreit végezték ki – legtöbbszörük ítélet nélkül. A templomokat is bezárták, és a száználmasnak ható Legfőbb Lény kultuszát vezették be.

Az eszeveszett mézárulásnak politikai szempontból semmi értelme nem volt, hiszen a jakobinusok szilárdan a kezükbe tartották a hatalmat, és a csatatereken is folyamatosan győzedelmeskedtek. Danton igyekezett rávenni Robespierre-t a terror beszüntetésére. Végül maga is vérpadra került. **A francia nép megelégedte a féktelen öldökléssel és 1794 júliusában Robespierre-t is elfogták, halálra ítélték, kivégezték.**

A „Szabadság, Egyenlőség, Testvériség” jelszavát, az ész mindenhatóságát hirdető francia forradalom ide jutott. Ezméi azonban elterjedtek, és máig élnek. Követőiket neoliberaisoknak nevezzük.

Napóleon tündöklése és bukása

A jakobinusok bukása után ismét a nagy- és középpolgárság kezébe került a hatalom. A direktóriumnak nevezett korszakban 250 fős vének tanácsa és az ötszázak tanácsa hozta a törvényeket, a végrehajtó hatalom pedig az 5 tagú direktóriumé volt. (Innen kapta a korszak a nevét.) **Napóleon ekkor már egyre több hadi sikerrel a háta mögött nagy népszerűségnek örvendett.** Politikai ellenfelei elérték ugyan, hogy Egyiptomba küldjék az angolok ellen harcolni, de innen megerősödve tért haza, és **1799-ben, mint első konzul, magához ragadta a hatalmat.** (Napóleon egyiptomi hadjáratának idején találták meg a nevezetes rosette-i követ, amely alapján egy Champollion nevű tudós megfejtette a hieroglif írás titkát.)

Napóleon a konzulátus idején (1799-1804) békét kötött ellenfeivel, és a belső építkezésre koncentrált. **Megalkotta fő művét, a Polgári Törvénykönyvet (Code Civil),** amit Code Napoléon-nak is neveznek. Intézkedései nyomán átlátható közigazgatás, szilárd pénzügyi helyzet, korszerű oktatás, fejlődő kereskedelem, technikai újítások jellemezték Franciaországot. **A polgári berendezkedés megerősödött és kiteljesedett.** Hatalma csúcsára érkezett, amikor **1804 decemberében császárrá koronáztatta,** illetve koronázta magát.

A béke azonban nem tartott sokáig, mert egy polgári állam számára létkérdés a terjeszkedés. Áruinak olcsóbb előállításához, nagy haszonnal történő eladásához szükség volt a gyarmatokra, amelyeket akkor még csak háborúval lehetett megszerezni. (Ma már vannak más módszerek is!)

A nyugati irányba, az amerikai kontinens felé történő terjeszkedését az angoloktól 1805-ben Trafalgárnál elszenvedett vereség hiúsította meg. (Az angolok ebben a csatában elveszítették vezérüket, Nelson admirális, mégis győzni tudtak.) **Napóleon ezután a figyelmét kelet felé fordította.** Egymás után verte meg az osztrák, porosz, szász, orosz seregeket, de hadjáratot folytatott spanyol és portugál földön is. Ulm, Austerlitz, Jéna, Wagram jelzik Napóleon diadalmenetének útvonalát. 1809-ben betört Magyarországra is, és Győrnél győzelmet aratott.

Napóleon **1812-ben megtámadta Oroszországot.** Hatszázezer fős seregével (Grand Armée) szinte akadálytalanul nyomult Moszkva irányába. Az addig csak hátráló ellenfele, Kutuzov tábornok végül megütközött vele. A borogyinói véres csatában Napóleon győzött, és ezután bevonult Moszkvába. A várost azonban kiürítve és felégetve találta. Hiába várta I. Sándor orosz cár békeajánlatát, az nem érkezett meg, így megkezdte a visszavonulást.

Az orosz tél azonban kegyetlennek bizonyult, így a francia katonák, sorra szenvedtek fagyhalált. Ráadásul Kutuzov is folyamatosan támadta őket. (Erről a hadjáratról szól a nagy orosz író, Lev Tolsztoj Háború és Béke című regénye.) A nagy hadseregből alig több mint húszezren érkeztek haza. **Napóleon ellenfelei elérkezettnek látták az időt, hogy összefogjanak egymással, és végleg legyőzzék a francia császárt. 1813-ban a porosz, orosz, osztrák haderő Lipcsénél, a „népek csatájában” győzelmet aratott.** Napóleont ellenfelei a Földközi tengeri Elba szigetére száműzték, innen azonban rövidesen megszökött, és visszatért Párizsba. Száznapos uralma akkor fejeződött be, amikor a porosz, orosz, osztrák csapatok mellett az angolok is szembe fordultak vele. Wellington tábornok haditerve alapján 1815-ben a waterlooi csatában le is győzték. Ezután az atlanti-óceáni Szent Ilona szigetére száműzték, ahol 1821-ben halt meg. Franciaországban újra a Bourbonok uralkodtak.

Az európai feudális nagyhatalmak – a poroszok, az oroszok, és az osztrákok – **1814 őszen létrehozták Bécsben a Szent Szövetséget,** amelynek feladata volt a feudális rend feletti örökösök. A következő évtizedekben ez határozta meg Európa politikáját.

Forradalom az iparban – az emberiség felemelkedése vagy végzete?

Az ipari forradalomnak nevezett korszak pontos kezdő dátumát nem lehet meghatározni. Már volt szó arról, hogy Amerika felfedezése után, az óceán-parti országokban, közülük is először Angliában, különös folyamat indult el. Ez volt az, amit **bekerítésnek** nevezünk. (Mivel nagy igény mutatkozott Amerikában az angol gyapjából készült textíliákra, ezért a jobbágyok földjeit elkerítve legelőket hoztak létre. **A föld és munka nélkül maradt jobbágyokat** pedig az egyre növekvő **városokba**, azok textil-manufaktúráiba **kényszerítették**.)

Egy idő múlva már az így előállított áru mennyisége sem volt elég. **A termelést mindenáron fokozni kellett** – persze nem az igények kielégítése (ez csak az ürügy), hanem az egyre nagyobb haszon reményében. **James Watt fejlesztése, az 1769-ben konstruált gőzgép valóban forradalmasította a világ iparát. Mondhatjuk, hogy a XVIII. század végén ezzel indult meg az ipar gépesítése.**

Bár a gőzgép még távol volt az elektronikától, a digitális fejlettségtől, de már tömegméretekben tudtak mindenféle hasznos és haszontalan terméket előállítani. Nyilvánvalóan **a textiliparban alkalmazták az első gépeket, de a gőzenergiát a közlekedésben, a szállításban is használni kezdték. (Stephenson gőzmozdonya és Fulton gőzhajója is ekkor készült.)** A „fejlődést” a mezőgazdaság sem úszhatta meg. A földeket már gőzzel hajtott gépekkel művelték, és a vegyipar megjelenésével a gyomirtókkal, különböző permetszerekkel fokozták a termelést, és tették tönkre (teszik tönkre azóta is) a termő-réteget, károsítják az emberek egészségét.

Angliában jelentek meg az első gyártelepek, amelyek gőzgépekkel üzemeltek. Az ezek működtetéséhez szükséges kőszén bányászata is megindult, ami az erdők kivágásával együtt elkezdte tönkretenni azt a természetet, ami az emberi élet alapja. Hatalmas gyárkémenyek ontották a füstöt, ami aztán a városok fölött rekedt. (Ez a szmog.)

A földjeiket elhagyni kényszerülő egykori jobbágyok a gyárakban vállaltak munkát, így munkásokká, azaz proletárokká váltak. Napi 14-16 órában rendkívül egészségtelen körülmények között dolgoztak, és a gyermekmunka is mindennapos volt. Szűk, igénytelen házakban sokszor 8-10-en is laktak. **Hamar elveszítették a jobbágykorszakban kialakult kultúrájukat, és személyiségük fokról, fokra deformálódott.** A munkásság nagy része durva, erőszakos lumpen elemmé vált, nem beszélve azokról, akiknek még az a lélekölő, monoton munka lehetősége sem adatott meg. Ők tömegesen lettek koldusokká, bűnözőkké.

A gyárak tulajdonosai, a nagykereskedők, a bankárok (ők a nagypolgárok, vagy tőkések, de nevezik kapitalistáknak, burzsoáziának is) **abban voltak érdekeltek, hogy az olcsó nyersanyagokat, az olcsó munkaerővel előállított terméket a lehető legdrágább módon adják el. Így keletkezett az a haszon, amit profitnak, sőt extra-profitnak nevezünk. Ennek megszerzéséért bármire képesek voltak** (és képesek ma is). Szenttelenül vették tudomásul a munkások a sanyarú körülményeit, de – ahogy később látni fogjuk – háborúkat is minden további nélkül kirobbantottak céljaik eléréséért.

Egy idő után azonban **a proletárok öntudatosabb rétege tiltakozni, lázadni kezdett.** Előbb **géppromboló akciók** indultak, majd **sztrájkok** és **munkabeszüntetések** következtek. Megalakultak az első **szakszervezetek** is, amelyek a munkások érdekeiért harcoltak. Még politikai szerveződés is indult, amit **szociáldemokrata mozgalomnak** nevezünk.

Társadalmi csoportok, eszmei irányzatok a polgári államokban

A feudalizmust felváltó polgári államokban, az addigi földesúri-jobbágy viszony teljesen megszűnt. A királyság (monarchia) is eltűnt, vagy csak névleges maradt (alkotmányos monarchia), ahol a törvényhozó hatalmat a parlament gyakorolta. A polgári államok általában köztársaságok. Az országgyűlésbe – ez a parlament másik neve – az azonos nézeteket valló, azonos érdekű emberek csoportjai, vagyis a pártok kerültek be. Rájuk a választójoggal rendelkező emberek szavazhattak, így azok 4-5 évig gyakorolhatták a hatalmat.

A polgári államokban az emberek összességét (társadalom) különböző csoportokba oszthatjuk. Ők mindnyájan adót fizettek, s az állam ebből a bevételből működött. Ebből építettek utakat, hidakat, tartották fenn az iskolákat, kórházakat, rendőrséget, stb.

Lássuk ezeket a társadalmi csoportokat:

A nagypolgárságról, a gyárak tulajdonosairól, bankárokról, nagykereskedőkről már volt szó. Viszonylag kevesen vannak, de náluk hatalmas vagyon halmozódik. Fényűző életet élnek. A középpolgárság soraiban a kisebb vállalkozók, és az állami intézmények vezető rétegei tartoznak.

A kispolgárság tagjai az állami és egyéb vállalkozások alkalmazottai, pl. tisztviselők, pedagógusok, egészségügyi dolgozók.

A jobbágyokból önálló földművelők – magyarul parasztok – lettek. Továbbra is falvakban éltek, ellátták magukat és a városi piacokat is élelmiszerrel.

A munkásságról, azaz proletáriátusról is esett már szó. Az ipari technikák fejlődésével ebből a csoportból kezdtek kiemelkedni az úgynevezett szakmunkások. Ők egy speciális terület szakértői lettek, akiket már jobban megbecsültek és megfizettek.

A betanított munkások csak egyféle, gépies tevékenységet végeztek, így személyiségük torzulása tovább tartott.

A segédmunkások képzése, helyzetük javítása senkinek sem volt érdeke. Lecsúszott, sokszor bűnöző életet éltek.

Az egyház szerepe, jelentősége jóval kisebb lett. A polgári társadalmakban a hit már magánügygé vált. Sokakat nem is érdekelte saját lelkük, szellemük állapota.

A polgári társadalmakban, a szabad gondolkodás lehetősége sok-sok eszmei irányzatot is létrehozott:

A liberalizmus az egyént, annak szabadságát állítja a központba, és az állam működését is ennek rendeli alá.

A konzervativizmus képviselői ragaszkodnak a hagyományokhoz, védik az állam hatalmát. Miközben a forradalmi változásokkal szembehelyezkednek, a lassú, megfontolt fejlődést támogatják.

A nacionalizmus a nemzeti érzést, a hazaszeretetet fogalmazza meg, amelyet a közös nyelv, a közös történelmi tudat és hagyomány határoz meg. Azt a szélsőséges nézetet, ami a saját hazát a többi nemzet elé helyezi, sovinizmusnak nevezzük,

A szocializmus eszméje a gyáripari munkások körében terjedt el a leginkább. Forradalmi lelkületű, közösségi politikájuk célja a politikai hatalom megszerzése. Ennek szélsőséges, kizárólagosságra törekvő változata a kommunizmus. Ez a felfogás Marx és Engels tanain alapul.

A világ nagy részén ma is ez a polgári modell létezik.

HAZÁNK A HABSBURG URALOM ALATT

TARTALOM

- 1. Hazánk, mint Habsburg tartomány – rövid történet**
- 2. A kéttáblás parlament és a Pragmatica Sanctio**
- 3. Mária Terézia felvilágosult abszolutizmusa**
- 4. II. József, a kalapos király**
- 5. A Szent Korona**
- 6. A polgárosodás kezdete Magyarországon**

Hazánk, mint Habsburg tartomány – rövid történet

A 150 évig tartó török uralom és a Rákóczi szabadságharc után az ország teljesen kimerült. A lakosság egy része elpusztult.

A magyarok nem tudták kivívni a szabadságukat II. Rákóczi Ferenc vezetésével, de a sok háborúskodás után végre nyugalomra volt szüksége az országnak.

III. Károly (1711-1740) Habsburg császár lett a magyar király. Ő főleg német jobbágyokat telepített le az országba.

A nemesség számára **kedvező döntés volt a kéttáblás parlament összehívása.**

Az alsótáblán a közép- és kismanesek, valamint a városok képviselői vettek részt.

A felsőtáblán a főnemesek és a főpapok tárgyaltak.

A meghozott törvényeket a király szentesítette (aláírta). Két fontos törvény is elfogadásra került:

A Pragmatica Sanctio /pragmatika szanció/ a Habsburgok nőági örökösödését biztosította. Sikerült felállítani egy állandó hadsereget is.

III. Károlyt lánya, Mária Terézia követte a trónon (1740-1780), aki felvilágosult szellemben uralkodott. Kapcsolatban állt a francia felvilágosodás neves alakjaival. Egy idő múlva már **nem hívta össze a parlamentet. Fontos rendeleteket hozott az oktatásról, az úrbéri viszonyokról, az egészségügyről és a vámokról.**

Fia, **II. József (1780-1790)** folytatta anyja politikáját, és **a felvilágosult abszolutizmus módszerével irányította a birodalmat és benne Magyarországot.**

Több ezer intézkedést tett, amelyek közül **kiemelkedett a türelmi-, a jobbágy-, a nyelvrendelet.** Élete végén belátta, hogy akarata ellenére nem tudja népét boldoggá tenni, ezért a halálos ágyán **szinte minden intézkedését visszavonta.**

II. Lipót korai halála után az új király **I. Ferenc (1792-1735)** minden eszközzel **igyekezett megakadályozni, hogy a birodalomban elterjedjenek a francia forradalom eszméi.** Ennek ellenére **két titkos társaság is létrejött** Martinovics Ignác vezetésével.

A Reformátorok Társasága a fennálló feudalizmust akarta átalakítani, a **Szabadság és Egyenlőség Társaság** pedig francia mintára polgári társadalmat szeretett volna megvalósítani. A vezetőket elfogták és kivégezték.

Ebben az időben folytak a Napóleoni háborúk, amelyben az osztrák birodalom tartományaként a magyarok is részt vettek. **A magyar nemesek** a győri vereség ellenére is kitartottak a Habsburgok mellett. Ennek az volt az elsődleges oka, hogy **a hadseregnek nagyon jó pénzért tudták eladni a mezőgazdasági termékeiket.** A háború tehát nem volt ellenükre, s amikor befejeződött, az nagy veszteséget jelentett nekik.

A kéttáblás parlament és a Pragmatica Sanctio

A több mint 150 évig tartó török uralom, az állandó háborúskodás, majd pedig a Rákóczi szabadságharc küzdelmei a végletekig gyengítették a magyarságot. A lakosság jelentős része elpusztult. Bár a szabadságot, a függetlenséget nem sikerült kivívni, mégis békére és stabilitásra volt végre szükség.

Az 1711-ben trónra lépő **III. Károly (1711-1740, Habsburg császárként VI. Károly), biztosítani tudta a nyugalmat**, és olyan folyamatokat indított el, amelyek az alávetettség idején is kedvezőek voltak. Mindenekelőtt **szorgalmazta, hogy a túlnépesedett német területekről parasztok költözzenek Magyarországra.** Ők voltak a svábok. Érkeztek szerb (rác) jobbágyok a déli vidékekről, szlovákok (tótok) északról, és jöttek román földről is. Ezeknek a betelepülőknek egy része megtartotta identitását (származásából fakadó öntudatát, önazonosságát), de a legtöbben házasságkötések révén beolvadtak (asszimilálódtak) a magyarságba. (Sok-sok családnév utal ma is az eredeti származásra.)

III. Károly összehívta a kéttáblás parlamentet Pozsonyba, s a magyar nemesség úgy érezhette, van beleszólása az ország ügyeibe.

Az országgyűlésnek ezt a két részből álló formáját még a szétszakítottság idején – 1608-ban – hozták létre a Királyi Magyarországon.

Az alsótáblán a megyei követválasztó üléseken a legtöbb szavazatot kapó **kis- és középnemesek, valamint a szabad királyi városok képviselői vehettek részt.**

A felsőtáblára a főnemesek és főpapok kaptak meghívást az uralkodótól.

A benyújtott törvényjavaslat az alsóházi elfogadás után került – felírat formájában – a felsőház elé. Ha ott is elfogadták, a király még mindig visszaadhatta újratárgyalásra, vagy megtagadhatta a szentesítést. Ugyanis a meghozott törvények csak a király aláírásával (szentesítés) léphettek érvénybe.

III. Károly mindenáron biztosítani akarta hatalma, pontosabban a Habsburg dinasztia (család) hosszú távú stabilitását. Egyetlen fiának halála után **azon fáradozott, hogy legidősebb lánya, Mária Terézia trónra lépését elfogadtassa** a birodalom tartományaival, és persze Európa feudális hatalmaival.

A Pragmatica Sanctio néven ismert törvényjavaslatot maga terjesztette a magyar parlament elé. Ebben **a birodalom nőági örökösödését kívánta elérni.** Erőfeszítése sikerrel járt. Sőt, a békére és nyugalomra vágyó magyar nemesség gyakorlatilag beleegyezett a Habsburgok örökös uralmába is.

A másik fontos törvény az állandó hadsereg felállításáról szólt. Ez nagyon sok pénzbe került. A magyar nemesség – bár továbbra is elutasította, hogy adózzon –, a törvényt elfogadta.

III. Károly újjászervezte a bíraskodási rendszert, létrehozta a magyar királyi helytartótanácsot, és kiadta az úgynevezett Carolina Resolutio-t /karolina rezolúció/ amelyben korlátozta a protestánsok vallásgyakorlását.

Mária Terézia felvilágosult abszolútizmusa

A fiatal, művelt uralkodó, **Mária Terézia (1740-1780)** trónra lépése nem ment simán. Kirobbant az osztrák örökösödési háború, ugyanis a porosz uralkodó nem ismerte el a nőági utódlást. **A magyar nemesek** azonban 30.000 katonával **siettek Mária Terézia segítségére, megmentve hatalmát.** (Vitam et sanguinem / vitám et szángvinem/ – életünket és vérünket – felkiáltással szavazták meg a kért támogatást.)

Az uralkodónő ezután – talán hálából – **a legkiválóbb magyar nemesekből szervezte meg testőrségét.** Őket a legmagasabb szintű német és francia nyelvű képzésben részesítette. Létrehozta számukra a Terezianum-ot. (Az egyik testőr – a költő **Bessenyei György** – tudatosította társaiban az elnémetesedés veszélyét. Elhatározta, hogy csak magyar nyelven ír. Kijelentette. „*Minden nemzet a maga nyelvén lett tudós, de idegenen sohasem!*”)

Mária Terézia komolyan **érdeklődött a felvilágosodás eszméi iránt.** Levelezésben áll Voltaire-rel is. **Uralkodásának** azonban **egyetlen célja volt, mégpedig a Habsburg Birodalom erősítése, hatalmának növelése. Minden rendelkezése ezt szolgálta.** Előfordult, hogy intézkedései kedvezőek voltak a magyarság számára is, de ez nem volt elsődleges szempont. Egységes birodalomban gondolkozott, s ebben Magyarországnak csak a mezőgazdaságban (agráriumban) volt jelentős szerepe. Mi voltunk a birodalom éléskamrája.

1765-től többé nem hívta össze a parlamentet. Rendeletekkel kormányzott. Ez az úgynevezett abszolutisztikus forma nála felvilágosult szellemiséggel párosult. Ezt tükrözik legfontosabb rendeletei:

- **A kettős vámrendelet,** amellyel a birodalmon belüli kereskedelmet pártolta, míg a külsőt magas vámmal sújtotta.
- Az **úrbéri rendelet** (úrbéri pátens), amelyben szabályozta a jobbágyok adóterheit. (104 nap gyalog, vagy 52 nap ígás robotban határozta meg a kötelezettségeket.)
- **Ratio Educationis /ráció edukációnisz/** (Az ésszerű nevelésről) szóló rendeletében egységes tanügyet létrehozva, kötelezővé tette a 7-13 éves gyermekek iskolai képzését.
- **Egészségügyi rendeletében** kimondta, hogy minden megyének, városnak diplomás orvost, és településenként bábaasszonyt (szülésznő) kell alkalmaznia.

Mária Terézia felvilágosult abszolútizmusát fia, II. József is gyakorolta, rendeleteivel mélyen beleavatkozva az emberek életébe.

II. József, a kalapos király

A negyvenévesen trónra lépő **II. József (1780-1790)** folytatta anyja munkáját. Ő már **meg sem koronáztatta magát** sem a magyar, sem pedig a cseh koronával. Így kívánta kikerülni a nemesek befolyását, hogy nélkülük kormányozhasson. (Innen ered a kalapos király elnevezés.)

A magyar szent koronát ekkor a bécsi kincstárba vitték, ahol bizonyíthatóan átalakították. Bizonyos képeket kicseréltek, ezzel elérve azt, hogy később a tudósok tévesen határozzák meg korát.

Az ésszerű gondolkodás híveként minden dologra úgy tekintett, van-e abból az államnak haszna. Több mint 6000 rendeletet adott ki, amelyeket szinte lehetetlen volt bevezetni, pláne betartani. (Takarékossági szempontból például tiltotta a koporsós temetkezést, és egyebek mellett a divatot is korlátozta.)

Az egyházzal trónra lépését követően azonnal szembekerült. Állami kézbe akarta venni a papképzést, korlátozta a pápai bullák kihirdetését, és **feloszlatta** azokat a **szerzetesrendeket**, amelyek – szerinte – nem voltak hasznosak. Csak a gyógyítással és oktatással foglalkozókat ismerte el. Az egyetlen **magyar alapítású rend, a pálos is** a „jozefinista” politika **áldozata lett.**

Türelmi rendeletével a protestánsok és a görögkeleti egyház befolyását erősítette. Lehetőséget adott ezek **szabad vallásgyakorlására**. A nem katolikusok ezután akár állami hivatalt is vállalhattak. Jelentősen **könnyítette a zsidóság életét** is.

Jobbágyrendeletével lehetővé tette a jobbágyok **szabad költözködését**. Mesterséget tanulhattak, és szerzett javaik fölött szabadon rendelkezettek. Megtiltotta a testi fenyítésüket, és a „jobbágy” szót is betiltotta.

Nyelvrendeletet alkotott, amelynek értelmében az egységes birodalmi közigazgatás és oktatás **hivatalos nyelve a német lett.**

Területi rendezésének értelme is a központi hatalom erősítése volt. Megszüntette a vármegyék önkormányzatát. **Az országot tíz kerületre osztotta fel.**

A népesség összeírására is sor került. Ennek háttérében az adózás rendjének megváltoztatása állt. A nemesek megadóztatását is tervbe vette.

Jelentősen **könnyített a cenzúra** – előzetes könyvvizsgálat – **rendszerén**, így fellendült a könyvkiadás, és sok sajtótermék (újság) jelent meg.

Bár intézkedései logikusak, ésszerűek voltak, de nem vették figyelembe a birodalmat alkotó nemzetek, nemzetiségek és az emberek érzékenységét, hagyományait, szokásait. Így természetes, hogy ellenszenv és gyűlölet vette körül az uralkodót. **II. József** belátva tévedését, a halálos ágyán **egyetlen intézkedéssel visszavonta valamennyi rendeletét.** (A türelmi és a jobbágyrendelet kivételével.)

A Szent Korona

A feudális magyar állam megalapítása, István megkoronázásának tárgyalásakor már említést tettünk a Szent Koronáról. Talán meglepő, hogy csak most, II. József uralkodása kapcsán került elő újra ez a téma. Ennek két oka is van. Egyrészt a korona történetének tárgyalásakor már ismerős nevekkkel, eseményekkel találkozhatunk, másrészt pedig – ahogy azt már említettük – éppen **II. József** az, aki – miután kijelentette, hogy nem hajlandó megkoronáztatni magát –, a szent ereklyét **a bécsi kincstárba vitette, ahol azt titokban „átprogramozták”, azaz több képet kicserélve meghamisították.**

A korona története – egész népünk és nyelvünk történetéhez hasonlóan – vitatott, és ugyancsak megosztja a tudományos élet szereplőit.

A középkorban és az újkorban is, éppen II. József koráig a Szent Koronát István királyhoz kötötték, benne az államiság jelképét tisztelték. A mindenkori uralkodók törvényességének egyik alapfeltétele volt, hogy a Szent Koronával történjen a beiktatás. (A másik feltétel az volt, hogy a koronázást kizárólag az esztergomi érsek végezhette, sőt, az is kitétel volt, hogy a ceremóniára lehetőleg Fehérváron kerüljön sor.)

A koronát egységes egésznek tartották, és az úgynevezett sámánkoronák analógiájára beavató koronának tekintették. (Csak egyszer, a koronázás alkalmával teheték az uralkodó fejére, aztán elzárták, és koronaőrök vigyázták.)

A modern koronakutatás később több olyan megállapítást tett, ami ellentmond a hagyományok által őrzött felfogásnak. Persze ezek egy részét már a hamisítás is befolyásolta. Sokan állítják például azt, hogy a Szent Korona két különálló részből, az alsó görög, és a felső latin koronából áll, amit III. Béla idején egyesítettek. (Eszerint Ő lehetett az első uralkodó, akit ezzel koronáztak meg.)

Az ereklyét megvizsgáló ötvösök szerint azonban szó sincs arról, hogy két különböző koronát egyesítettek volna, azt egy műhelyben, egy időben építették meg. Még azt is kijelentik egyesek, hogy akár avar – talán hun – mesterek kezétől származhat. (Még az a régóta elfogadott tény is megkérdőjeleződik, hogy a koronát II. Szilveszter pápa küldte Istvánnak.)

Az azonban bizonyos, hogy már Károly Róbertet is meg kellett koronázni harmadszor, mert a magyarok számára csak a Szent Korona jelenléte volt elfogadható. I. Ulászlót például nem is tudták megkoronázni, mert az első Habsburg király (Albert) felesége egyszerűen ellopatta a Szent Koronát utószülött fia, a későbbi V. László számára. (Több része megsérült, és valószínűleg a kereszt is ekkor ferdült el.) Maga Mátyás király csak sok-sok aranyforintért tudta visszavásárolni a Habsburgoktól a koronát, amellyel uralma teljében is szükségesnek érezte megkoronáztatni magát 1464-ben. I. Ferdinánd megkoronázása (1527) után már a Habsburgok kezén volt, **II. József idején pedig olyan változtatásokat hajtottak végre rajta, ami rendkívüli módon megnehezíti a tényszerű koronakutatást.**

A Szent Korona a II. világháború után az Amerikai Egyesült Államokba került, s onnan 1978-ban jutott vissza hazánkba. **Ma a Parlament kupolatermében látható.**

Fontos az úgynevezett Szent Korona tan létezéséről szólni, aminek lényege, hogy a megszemélyesített korona – Ófelsége a Szent Korona – viselője az Ő nevében hordozza a valóságos hatalmat, ami egyben az államhatalom szimbóluma.

A Szent Korona mellett a következő koronázási ékszereket tartjuk számon: a palást, a jogar, az országalma és a kard.

A polgárosodás kezdete Magyarországon

II. József halálakor már kirobbant a francia forradalom, miközben Magyarországon változások sora következett be. A központosító és német szellemiségű intézkedések éppen ellenkező hatást váltottak ki. **Fellángolt a nemzeti érzés**, és mindenki igyekezett magyarul beszélni, a régi hagyományokat feléleszteni.

Elkezdődött a nyelvújító mozgalom Kazinczy Ferenc irányításával. (Sokan támadják ma is ezt a törekvést, amit azzal magyaráznak, hogy nyelvünk belső logikáját, tartását is megtörte.)

Az új uralkodó **II. Lipót (1790-1792)** fényes ünnepségen koronáztatta meg magát, és összehívta a rendi országgyűlést.

Lipót korai halála után fia, **I. Ferenc (1792-1835)** lett az uralkodó, aki **visszatért az abszolutisztikus uralkodásához.** A franciaországi események ekkorra már eldurvultak, és 1793 elején kivégezték a királyi párt. (Marie Antoinette Ferenc nagynénje volt.) Az uralkodó szigorú megfigyelés alatt tartotta azokat, akikről azt feltételezte, hogy a forradalom eszméjével szimpatizálnak. Igyekezett csírájában elfojtani minden felvilágosodáshoz köthető kezdeményezést. **Ennek ellenére két titkos szervezett is létrejött Magyarországon.**

Mindkettő élén egy ellentmondásos, nyughatatlan természetű ember, **Martinovics Ignác állt.** Ő korábban ferences szerzetes volt, és II. Lipót titkosrendőrségében is ténykedett besúgóként.

A titkos társaság **résztevőit magyar jakobinusoknak nevezték**, akik egyáltalán nem hasonlítottak az erőszakos, embertelen francia forradalmárookra.

A Reformátorok Társasága főleg nemesekből állt, akik az alkotmányos monarchia hívei voltak.

A Szabadság és Egyenlőség Társaságát polgárok alkották, akik a nemesi kiváltságok megszüntetését és a köztársaság megvalósítását szerették volna elérni.

Mindkét szervezkedést gyorsan felszámolták, s ebben jelentős szerepet játszott a készségesen mindent bevalló Martinovics. **A vezetőket – Hajnóczy Józsefet, Szentmarjay Ferencet, Laczkovics Jánost, Sigray Jakabot és persze Martinovicsot – 1795-ben a budai vár alatt, a mai Vérmezőn lefejezték.** Később ugyanerre a sorsra jutott két fiatal jogász, **Őz Pál és Szolártsik Sándor** is. (Többen, köztük **Kazinczy és a költő Batsányi János börtönben raboskodtak**)

A franciaországi események elfajulása és a magyar reformerek kivégzése elrettentette a magyar nemességet és értelmiséget a forradalom eszméjétől, és a reformok bevezetését sem szorgalmazták. Ennek az is oka volt, hogy féltették a kiváltságaikat, s hogy **Ausztria hadban állt Napóleonnal.** Ez a háború pedig nagyon jól jövedelmezett a magyar nemességnek. A hadsereg élelmezése miatt minden mezőgazdasági terméket el tudtak adni. A különleges haszon még a jogok csorbulását is elviselhetővé tette számukra.

Amikor Napóleon 1809-ben magyar földre lépett, kiáltványban fordult az ország népéhez, biztatva, hogy szakadjanak el a Habsburgoktól. A nemesség azonban ezúttal is Bécset választotta. **A franciák elleni harcokban kiemelkedett Simonyi József ezredes** (Simonyi óbester). **A győri csatában** azonban, köszönhetően az osztrák hadvezetés hibájának, **a magyarok vereséget szenvedtek.**

POLGÁROSODÁS MAGYARORSZÁGON

-

A REFORMKOR

TARTALOM

- 1. Rövid áttekintés a korszakról**
- 2. A reformkor kezdete, gróf Széchenyi István fellépése**
- 3. A soknemzetiségű Magyarország tudományos és művészeti élete**
- 4. Széchenyi országépítő munkája**
- 5. Kossuth Lajos politikai pályája**
- 6. Politikai küzdelmek a reformországgyűléseken**

Rövid áttekintés a korszakról

A napóleoni háborúk befejezése után a magyar nemesség elesett azoktól a birodalmi megrendelésektől, amelyek jelentős jövedelmet biztosítottak számukra. Jogaikat is csorbítva érezték, ezért **I. Ferenc császár kénytelen volt az országgyűlést összehívni 1825-ben. Itt lépett a nyilvánosság elé az ország egyik leggazdagabb főura, gróf Széchenyi István. Birtokainak egyévi jövedelmét ajánlotta fel, hogy megépülhessen a magyar nyelvet és kultúrát ápoló Magyar Tudományos Akadémia. Ezzel az eseménnyel kezdődött az a korszak, amelyet reformkornak nevezünk, és ami 1848. március 15-ig tartott.** Széchenyit nyugat-európai utazásai győzték meg arról, hogy Magyarországot is a polgári átalakulás útjára kell segíteni. Nagy lelkesedéssel látott munkához.

Megírta a **Hitel**, majd a **Világ**, végül a **Stádium** című munkáját. **Szorgalmazta a Tisza és az Al-Duna szabályozását**, a két folyó így alkalmassá válhatott a hajózásra. A Duna Pesti oldalán **felépíttette az első gőzhengermalmot**. Fontos szerepe volt a Pest és Vác között meginduló első vasútvonal kiépítésében. Segítette a **takarékpénztárak** létrehozását és működését. Egyik legjelentősebb tette a Pestet és Budát összekötő **Lánchíd felépíttetése** volt.

Széchenyi gróf színrelépésekor rendkívül pezsgő tudományos és művészeti élet jellemezte hazánkat. Ekkor élt és alkotott **Bolyai Farkas és fia, Bolyai János**, a matematika és a modern geometria két úttörője, **Jedlik Ányos** bencés paptanár, aki elektromotort szerkesztett, **Fényes Elek** a hazai statisztika kidolgozója, **Irinyi János** a gyufa feltalálója, **Kitaibel Pál**, aki rendszerezte Magyarország növényvilágát. **Semmelweis Ignác** az „anyák megmentője”, aki a fertőtlenítés szükségességét ismerte fel. **Kőrösi Csoma Sándor**, aki a magyarok őshazáját kereste, és a magyar zeneirodalom nagyjai, **Liszt Ferenc** és **Erkel Ferenc**.

A magyar irodalom aranykorát élte, hiszen ekkor alkotott Kazinczy Ferenc, Csokonai Vitéz Mihály, Fazekas Mihály, Berzsenyi Dániel, Katona József, Kölcsey Ferenc, Eötvös József, Vörösmarty Mihály, Petőfi Sándor, Arany János, Tompa Mihály, valamint Jókai Mór. 1837-ben megnyitotta kapuit a Magyar Nemzeti Színház elődje, a Pesti Magyar Színház. Szébbnél szebb épületek emelkedtek az ország városaiban. Különösen Pest fejlődése volt szembetűnő. **Pollack Mihály, Ybl Miklós és Hild József** középületei, palotái, szállodái határozták meg az arculatát.

Az 1840-es években Széchenyi Istvántól Kossuth Lajos vette át a politikai vezető szerepet. Ő is híve volt a polgári átalakulásnak, de a Habsburgoktól való elszakadást – vagyis a függetlenséget – azonnal keresztül akarta vinni. Széchenyi ezt a törekvést veszélyesnek látta, ezért vita alakult ki közöttük. Ennek ellenére, **Kossuth a „legnagyobb magyarnak” nevezte a Grófot.**

Az úgynevezett reformországgyűléseken – 1825-től 1848-ig – vívták küzdelmüket a Konzervatív Párt, és az Ellenzéki Párt tagjai. Ez utóbbinak vezetői között találjuk Gróf Batthyány Lajost, Deák Ferencet és Kossuth Lajost.

A politikai csatározásokba a fiatal értelmiségiek is bekapcsolódtak. Ők kávéházakban – például a Pilvaxban –, utcákon, az egyetemi ifjúság körében fejtették ki nézeteiket, **kardoskodtak a polgári átalakulás és a nemzeti függetlenség ügye mellett. Petőfi Sándor, Jókai Mór, Arany János, Tompa Mihály, Vajda János mellett Vasvári Pál, illetve Táncsics Mihály is készen álltak arra, hogy akár radikális – forradalmi – módon is kieroszakolják a változtatásokat.**

A reformkor kezdete, gróf Széchenyi István fellépése

Ferenc császár a napóleoni háborúk utolsó éveiben (1812-ben) feloszlatta a magyar országgyűlést, és rendeletek útján kormányzott. A háború befejeztével pedig a hadsereg számára sem kellett már nagy mennyiségű gabona, így a magyar nemesség bevételei jelentősen csökkentek.

Ez a két hatás, valamint a bécsi udvar újabb adókiivetései elégedetlenné, csalódottá tették a magyar előkelő réteget. Ellenállásuk hatására **Ferenc 1825-ben kénytelen volt újra összehívni az országgyűlést Pozsonyba**, ahol mindenekelőtt újból törvénybe iktatták az ország függetlenségét. (Természetesen ez csak a Habsburg Birodalmon belüli tartományi státusz megkülönböztetett formája volt.)

Ez idő tájt hazánkban az ország leggazdagabb és legtekintélyesebb családjai közül is kiemelkedtek a Széchenyiek. A nagyeceni családi birtokközpont mellett hatalmas területeket birtokoltak, de **pontosan tudták, hogy mivel tartoznak a hazájuknak. Széchenyi Ferenc gróf 1802-ben az országra hagyta óriási könyvtárát és hatalmas műkincsgyűjteményét. Ezzel megvetette a későbbi Nemzeti Múzeum és az Országos Széchenyi Könyvtár alapjait.**

1825-ben a pozsonyi országgyűlésen – amelyet az első reformországgyűlésnek nevezünk – már a nagytekintélyű gróf fia, Széchenyi István lépett politikai színtérre. Bár az alsó tábla ülésén csak tanácskozási joggal vett részt, úgy feltűztek Felsőbüki Nagy Pál képviselő szavai, hogy szólásra emelkedett. Maga is ostromozta azokat a nemeseket, akik a magyar helyett más nyelveken beszélnek, írnak, s ily módon is hagyják elveszni nemzetüket. **Nyomban felajánlotta hatalmas birtokainak egy évi jövedelmét egy olyan intézet felállítására, ami a magyar nyelvet ápolja, műveli, és a magyar ifjak ekképpen történő nevelését biztosítja.**

A fiatal gróf szavait döbönt csend, majd pedig hangos éljenzés fogadta. Még az országgyűlés ideje alatt a nemesség felajánlása alapján **összegyűlt a szükséges összeg ahhoz, hogy elhatározzák a „Magyar Tudós Társaság” vagyis a Magyar Tudományos Akadémia felépítését.**

A magyar történelmi hagyomány alapján ezt az eseményt tarjuk a REFORMKOR kezdetének. Ezzel indul el hazánk történetének egyik legfontosabb, legizgalmasabb, legszebb korszaka.

Gróf Széchenyi István sokáig élte az arisztokrata családok megszokott életét. Bécsben tanult, a nyarakat pedig Nagyecenen töltötte. Aztán katonai pályára lépett. Huszártisztként részt vett a lipcsei csatában („népek csatája” – 1813). Később barátjával, báró Wesselényi Miklóssal nyugat-európai utazásra indult. Az ifjú grófra különösen Anglia volt nagy hatással. Itt a polgári fejlődésen alapuló technikai újítások ejtették ámulatba. (Sajnos, nem foglalkozott ennek a polgári típusú társadalmi berendezkedésnek az árnyoldalaival. Nem vizsgálta a földjükről elüldözött, gyári munkássá züllesztett tömegek helyzetét, a tőkés ipar képviselőinek gátlástalanságát.)

Széchenyi – hazaérkezve utazásairól – a magyar polgári átalakítás élére állt. Nemcsak a szavak, hanem a tettek embere is volt. Mielőtt azonban sorra vesszük országépítő munkásságát, nézzük meg, milyen volt a magyar kultúra és tudomány állapota a XIX. század első felében.

A soknemzetiségű Magyarország tudományos és művészeti élete

Hazánk és a Kárpát-medence, nemcsak földrajzi, hanem kulturális egység is. Sokáig politikai, államszervezeti egység is volt, amit a Szent Korona szimbolizált. A XIX. század közepe táján közel 5 millió magyar ajkú lakosság mellett, mintegy 6 millió, horvát, német, szerb, szlovák, román és ruszin nyelvű nemzetiség élt itt. Közülük az 1 milliós horvátoknak volt saját nemességük, és ehhez kapcsolódóan jelentős az önállóságuk is. (A bécsi udvar gyakran fordította őket a magyarság ellen.)

A tudomány területén Magyarország ebben az időben még nem érte el a nyugat-európai országok általános fejlettségét, de **több ragyogó képességű elme is feltűnt hazánkban. Ők később a világ meghatározó tudósainak bizonyultak.**

Ilyenek voltak **Bolyai Farkas és fia, Bolyai János** a matematika és a modern geometria úttörői. (Az ifjabb Bolyai dolgozta ki a matematikai logika, a jeltan és az információelmélet alapjait.)

Jedlik Ányos bencés paptanár elektromotort szerkesztett, és ő írta meg az első magyar nyelvű fizikakönyvet.

Fényes Elek a hazai statisztika kidolgozója, **Irinyi János** pedig a gyufa feltalálója volt.

Kitaibel Pál rendszerezte először Magyarország növényvilágát. **Semmelweis Ignác**, az „anyák megmentője”, a fertőtlenítés szükségességét ismerte fel. **Kőrösi Csoma Sándor** a magyarok őshazáját kereste, s közben a keleti nyelvek világhírű tudósa lett. (Ő írta meg az első angol-tibeti szótárt.)

A magyar irodalom aranykorát élte ekkor. Kazinczy Ferenc széphalmi birtokáról irányította a magyar nyelvújító mozgalmat. **Csokonai Vitéz Mihály és Fazekas Mihály, Berzsenyi Dániel, Katona József, Kölcsey Ferenc, Eötvös József, Vörösmarty Mihály, Petőfi Sándor, Arany János, Tompa Mihály, valamint Jókai Mór** neve fémjelezte a korszakot. **Kölcsey 1823. január 22-én öntötte végső formába nemzeti imádságunkat, a Himnuszt.**

Valamennyien Széchenyi lelkes híveivé váltak.

Az irodalom döntő hatással volt a **színházművészet** kialakulására, fejlődésére. Kezdetben **vándorszínészek** járták az országot, de rövidesen megépültek az **első kőszínházak** is (Kolozsvár, Miskolc), és **1837-ben megnyitotta kapuit a Magyar Nemzeti Színház elődje, a Pesti Magyar Színház** is. (Ennek volt első igazgatója **Bajza József**, elismert és népszerű tagja pedig a mátészalkai kötődésű **Szentpétery Zsigmond** is.)

Szebbnél szebb épületek emelkedtek az ország városaiban. Különösen Pest fejlődése volt szembetűnő. **Pollack Mihály** (Nemzeti Múzeum, régi Vigadó), **Ybl Miklós** (Operaház, Szent István Bazilika, Várkert Bazár) és **Hild József** középületei, palotái, szállodái határozták meg az arculatát.

A magyar zeneirodalom nagyjai, **Liszt Ferenc** és **Erkel Ferenc** világszínvonalon alkottak. Liszt korának ünnepezt zongoraművésze is volt. Művei közül a **Liszt-rapszódia**k népszerűsége ma is töretlen. **Erkel operái – Hunyadi László, Bánk bán – mellett megzenésített a Himnuszt is.**

Széchenyi országépítő munkája

Látható, hogy milyen fantasztikusan pezsgő kulturális közegbe robbant be **Széchenyi gróf** a maga reformelképzeléseivel. Ha sorra vesszük mindazokat a cselekedeteit, amelyekkel a polgári átalakítás programját kívánta végrehajtani, megértjük, hogy miért nevezhette őt még a későbbi politikai ellenfele, Kossuth Lajos is a „**legnagyobb magyarnak**”.

A **Nemzeti Kaszinó** megszervezésének a jelentősége abban áll, hogy az idejét külföldön töltő, és pénzt ott költő nemesség legjavát sikerült hazacsábítani. Ez a hely lehetőséget adott a legnagyobb befolyású arisztokratáknak, pénzembereknek, hogy magyarországi fejlesztésekben gondolkozzanak.

Nagy jelentőségűek voltak a gróf megjelent könyvei: A **Lovakról** című, a lótenyésztés és lóversenyezés témájában hozott új szemléletet. A **Hitel** című munkájában az 500 éves ősiség törvényének – Nagy Lajos 1351-ben megfogalmazott tételének – megszüntetése mellett kardoskodott. Úgy vélte, ez az akadály annak, hogy a nemesek nem vehetnek fel kölcsönt (hitel), és nem korszerűsíthetik a birtokaikat. A **Világ** című műve a felvilágosodás eszmerendszerét taglalta, a **Stádium** pedig pontokba szedett politikai és gazdasági programját tartalmazta. (Érdeemes megemlíteni a Béla fiának írt intelmeit is.)

Széchenyi óriási szerepet vállalt a közlekedés és kereskedelem fejlesztésében. **Szorgalmazta a Tisza és az Al-Duna szabályozását**, amelyek így alkalmassá válhattak a hajózásra. **Az első gőzhajók indítása, a Vaskapu-szorosba épített 120 km hosszú Széchenyi-út, a kikötők építése is az ő nevéhez fűződik.**

A Fertő-tó mellett **szabad strandot építtetett**, a Duna pesti oldalán **felépíttette az első gőzhengermalmot**, és **próbálkozott a magyarországi selyemhernyó-tenyésztés beindításával is.**

Létrehozta a Sopron-bécsújhelyi Vasúttársaságot, és fontos szerepe volt a Pest és Vác között meginduló első vasútvonal kiépítésében. Segítette a **takarékpénztárak** létrehozását és működését.

Egyik legjelentősebb tette a Pestet és Budát összekötő **Lánchíd felépíttetése** volt. A neves angol mérnök **Clark Adam tervei alapján** készülhetett el a híd és az Alagút, amelyek máig a főváros legszebb, legfontosabb építményei közé tartoznak.

Széchenyi István alapvetően két fontos célt tűzött a magyarság elé:

A polgári átalakulást, a feudális társadalmi és gazdasági rend felszámolását tartotta a legfontosabbnak.

Természetesen a magyarság függetlenségének kivívása is a szeme előtt lebegett, de ennek megvalósítását csak később tartotta kivitelezhetőnek. Szerette volna még néhány évtizedig kiaknázni azt a lehetőséget, amelyet a bécsi udvarral való együttműködés rejtett magába.

Ez utóbbi álláspontja miatt a magyar nemesség nagy része bizalmatlanná kezdett válni vele szemben. Kossuth megjelenése és radikális fellépése után Széchenyi gróf elszigetelődött, s miközben tekintélye hatalmas volt, valójában politikailag magára maradt.

Kossuth Lajos politikai pályája

Kossuth Lajos, mint fiatal ügyvéd, az 1832. évi országgyűlés alkalmával kapcsolódott be a politikai közéletbe. Egy hiányzó főnemes megbízásából, tanácskozási joggal utazott Pozsonyba. Mivel a bécsi udvar tiltotta, hogy az ott elhangzottakról a nyilvánosság tudomást szerezzen, ő – a cenzúrát kikerülve – **kézzel írt újságot kezdett szerkeszteni.** Ezt, az *Országgyűlési Tudósításoknak* nevezett lapot az országgyűlési ifjak – joghallgatók – segítettek kézzel másolni, és szétküldeni az ország különböző pontjaira. Később a megyegyűlésekről adott hírt hasonló módon (*Törvényhatósági Tudósítások*).

Közben 1835-ben I. Ferenc császár meghalt. Utóda **V. Ferdinánd** lett, **aki helyett valójában Metternich kancellár irányította a birodalmat.** Ő elhatározta, hogy leszámol a magyar reformerekkel. Az országgyűlési ifjak vezetőjét, Lovassy Lászlót, majd az „árvízi hajósként” ismert báró Wesselényi Miklóst és Kossuth Lajost is börtönbe juttatta.

Kossuth a börtönből – ahol közgazdaságtant és angolt tanult – **tettre készen szabadult** közel négy év után. **Metternich a Pesti Hírlap szerkesztését bízta rá,** s úgy gondolta, hogy a cenzúrán keresztül kézben tudja tartani. **Kossuth** azonban az újságírást megújítva több ezer előfizetőt szerzett, és vezércikkeiben pedig **a saját politikai programját hirdette meg.**

Ennek a programnak a főbb eleme volt a **magyarosítás, az iparfejlesztés, és az érdekegyesítés politikája.**

A **magyarosítás lényege** – ahogyan az elnevezés is sugallja – **hogy a magyar nyelv használatát** minél szélesebb körben terjesszék, és **az államszervezet működésében is beépítsék.** (1844-ben sikerült hivatalossá tenni a magyar nyelvet.)

Kossuth felismerte, hogy a nemzet „ipar nélkül félkarú óriás”. **Iparosítási programjának fontos eleme volt a Védegylet létrehozása.** Ennek lényege az volt, hogy az egyesület tagjai 6 éven át vállalták, hogy nem vásárolnak olyan külföldi árut – még ha az olcsóbb és jobb minőségű is – amit Magyarországon is előállítanak. **A magyar áruk védelmét vámokkal is igyekezett elősegíteni.** Szorgalmazta, hogy a mezőgazdasági termékek közvetlenül jussanak el az adriai tengeri kikötőbe, ezért **a fiumei vasút kiépítését sürgette.**

Az érdekegyesítés a nemesek és jobbágyok ellentéteit próbálta feloldani.

A közteherviselés a nemesi adóztatást jelentette, a kötelező örökváltság pedig a jobbágyfelszabadításra vonatkozott, mégpedig úgy, hogy a földesurakat az állam kárpótolja veszteségeikért.

Kossuth valamennyi programeleme Széchenyi elképzeléseinek továbbvitelét jelentette. Bár a jobbágyfelszabadítás kérdésében a Gróf az önkéntességre helyezte a hangsúlyt, **a két nagyformátumú államférfi között az ellentét** mégis más ügyben **élesedett ki.** Ez pedig **a Habsburgoktól való elszakadás** volt. Mivel ezt **Kossuth a polgári átalakítással egy időben óhajtotta megvalósítani, Széchenyi azzal vádolta, hogy anarchiába (zűrzavaros állapot) taszítja az országot.**

Politikai küzdelmek a reformországgyűléseken

A reformkor 1825-től, Széchenyi István fellépésétől 1848. március 15-éig, a pesti forradalom napjáig tartott. Ez idő alatt az élénk politikai küzdelmek elsődleges színtere az országgyűlés volt. A kéttáblás formát már 1608-ban, a három részre szakítottság idején létrehozták, majd III. Károly uralkodása alatt vált az összehívása általánossá.

Az úgynevezett reformországgyűlések – 1825-27, 1830, 1832-36, 1839-40, 1843-44 és 1847-48 – rendkívül pezsgő politikai életet teremtettek. A megyei gyűlések, az alsó- és a felsőtábla élénk vitái, a felíratok, határozatok sokasága **azonban áttörő nagy eredményeket nem hozott.** Ahhoz forradalomra volt szükség.

Az 1846-ban fiatal arisztokrata képviselők Habsburg-hú csoportja létrehozta a **Konzervatív Pártot.** Ők voltak az úgynevezett „fontolva haladók”, akik ugyan elismerték azt, hogy a feudális rend változtatásokra szorul, de azt csak a birodalom keretein belül tudták elképzelni. A reformerekkel ellentétben, ők a nemesség kiváltságai mellett kardoskodtak, és a polgári átalakulás nyugat-európai formáját ellenezték.

A konzervatív erőkkel szemben a reformerek 1847-ben már Ellenzéki Kört alapítottak, melynek programját a nagyműveltségű jogtudós, a „nemzet prókátora”, **Deák Ferenc** öntötte formába. Elkészült az **Ellenzéki Nyilatkozat** is, ami az 1847. június 6-án megalapított **Ellenzéki Párt programja lett.** Elnökévé **gróf Batthyány Lajos választották,** aki **Deákkal és Kossuthtal együtt a reformtörekvések szimbolikus alakjává vált.** **Az Ellenzéki Párt többek között köztelhervisést, az ösiség eltörlését, sajtószabadságot, független magyar kormányt és az úrbéri viszonyok eltörlését követelte.**

A „hivatalos”, országgyűlési élet mellett és azon kívül, a politikai csatározásokba a fiatal értelmiségiek is bekapcsolódtak. Ők kávéházakban – például a Pilvaxban –, utcákon, az egyetemi ifjúság körében fejtették ki nézeteiket, **kardoskodtak a polgári átalakulás és a nemzeti függetlenség ügye mellett.** Két markáns csoport is létrejött. Az egyikben **Petőfi Sándor, Jókai Mór, Arany János, Tompa Mihály, Vajda János** – tehát a legtehetségesebb írók, költők – gyűltek össze, a másokban pedig **Vasvári Pál** vezetésével az egyetemi hallgatók tömörültek, akikhez **Táncsics Mihály** is csatlakozott. Őt 1847-ben bebörtönözték, mert írásaiban kiállt a reformelképzelések mellett. A két csoport egyesülésével a **Fiatal Magyarországnak nevezett mozgalom formálódott, amelynek tagjai készen álltak arra, hogy akár radikális – forradalmi – módon is kieroszakolják a változtatásokat.**

FORRADALOM, ÉS SZABADSÁGHARC A HABSBURG ELNYOMÁS ELLEN

TARTALOM

- 1. Forradalom és szabadságharc – rövid történet**
- 2. Forradalmak Európában és Pesten**
- 3. A Batthyány kormánytól az OHB megalakulásáig**
- 4. A szabadságharc kezdete**
- 5. A szabadságharc vége**

Forradalom és szabadságharc – rövid történet

1848 februárjában forradalom tört ki Párizsban. Ennek hírére Európa jelentős városai is lángba borultak. **Március 13-án** már Bécsben is kitört a forradalom.

Pozsonyban, az országgyűlésben is felgyorsultak az események. A képviselők azonnal elfogadták és megszavazták azokat a törvényeket, amelyek lehetőséget teremtettek arra, hogy Magyarország független, polgári állam lehessen. Az elfogadott törvényeket Kossuth Lajos vezetésével küldöttség vitte Bécsbe, hogy V. Ferdinánd szentesítse azokat.

Közben, március 15-én a pesti ifjúság is az utcára tódult. A fiatal értelmiségiek, Petőfi, Jókai, Vajda, Vasvári Pál vezetésével a Pilvax kávéházból indulva szervezték az eseményeket. Tizenkét pontban fogalmazták meg a követeléseiket, Petőfi pedig megírta a Nemzeti dal című versét. Ezzel a két kézirattal vonultak az ifjak Landerer nyomdájához. Az elkészült röplapokkal szórták tele a várost. Nagygyűlést tartottak a Nemzeti Múzeum előtt, aztán aláíratatták követeléseiket a városi tanács tagjaival. Kiszabadították a börtönből Táncsics Mihályt. A nap a Nemzeti Színházban, a Bánk bán című előadással zárult.

V. Ferdinánd kénytelen volt aláírni a törvényeket, és kinevezni miniszterelnöknek gróf Batthyány Lajost. Az első felelős magyar kormánynak is nevezett testület a 12 pont szellemében látott munkához. Az úgynevezett áprilisi törvények elfogadása nagy jelentőségű volt, de az országban élő nemzetiségekkel – horvátok, románok, szerbek – már nem tudtak megállapodni. Ezt az ellentétet használta ki a bécsi udvar, és a Jellasics bán vezette horvát sereget Magyarország ellen fordította.

A Batthyány-kormány lemondott, és megalakult Kossuth Lajos vezetésével az Országos Honvédelmi Bizottmány. Kossuth személyesen is segítette a magyar hadsereg szervezését, toborzó körútra indult az alföldi városokba.

1848. szeptember 29-én a Velencei-tó mellett, a pákozdi csatában a magyarok fényes győzelmet arattak. Már a csata hírére Bécsben újra kitört a forradalom. Móga János altábornagy azonban késlekedett a horvátok üldözésével, aki Bécs felé szökött ki az országból.

Közben Bécsben megváltozott a helyzet. Windisch-Grätz /vindsigréc/ herceg leverte a forradalmat, és Schwechatnál Mógát is legyőzte. Maga az uralkodócsalád leváltotta V. Ferdinándot, s az új uralkodó, Ferenc József parancsot adott Magyarország megtámadására. Windisch-Grätz 1848 telén elfoglalta Budát, majd februárban átkelt a Dunán. Kápolnánál is győzött, de a sikerét túlértékelt. A császár kiadta az olmtüzi alkotmányt, amelyben Magyarországot tartományá süllyesztette.

Válaszul megindult az úgynevezett „dicsőséges tavaszi hadjárat”, ami Buda visszafoglalásával végződött. Közben a debreceni Nagytemplomban megtörtént a Habsburgok trónfosztása is. 1849. április 14-én, a Függetlenségi Nyilatkozat elfogadása után Kossuth Lajos lett Magyarország kormányzó-elnöke.

A katonai sikerek azonban hiába folytatódtak Erdélyben is Bem József vezetésével. Ferenc József szorult helyzetében az orosz cárhoz fordult segítségért. Ő 200 ezer katonát küldött hazánk ellen. A hatalmas túlerővel még ugyan szembeszállt az elgyötört magyar honvédség, de Segesvárnál és Temesvárnál is vereséget szenvedett. Végül, 1849. augusztus 13-án, Görgey Artúr a világosi síkon az oroszok előtt letette a fegyvert.

Forradalmak Európában és Pesten

Politikai válság és élelmiszerhiány volt az oka annak, hogy **1848 februárjában újra kitört a forradalom Franciaországban**. Lajos Fülöp, a „polgárkirály” nem tudott úrrá lenni a helyzeten. A tömeg a trónját elégette, és kikiáltották a köztársaságot.

A forradalmi hullám terjedt tovább, és sorra lobbantak lángra Európa jelentős városai. Itáliában – Milánó, Firenze, Velence, Róma... –, és a szintén széttagolt német területeken, de Prágában, és március 13-án Bécsben is kitört a forradalom. Ez utóbbi esemény közvetlen előidézője maga Kossuth Lajos volt, aki a pozsonyi országgyűlésen polgári alkotmányt követelt az osztrák tartományoknak is.

A párizsi forradalom eseményei bátorították és lelkesítették az országgyűlési képviselőket. Az alsótáblán sorra fogadták el azokat a törvényeket, amelyek kimondták a kötelező örökváltságot, a közteherviselést és egy magyar országgyűlésnek felelős kormány felállítását.

A március 13-án kitört bécsi forradalom elsöpörte Metternich kancellárt, s az események rendkívüli módon felgyorsultak. **Március 15-én reggel Kossuth vezetésével küldöttség indult Bécsbe, hogy V. Ferdinánd elé terjessze a követeléseket.**

Az európai forradalmak, és a gyújtó hangú Kossuth-beszéd hatására a pesti ifjúság is megmozdult. A Pilvax kávéházban gyülekező értelmiségi ifjak 12 pontban foglalták össze követeléseiket, amelyek teljes összhangban voltak a polgári átalakulást és nemzeti függetlenséget célzó, Pozsonyban elfogadott törvényekkel.

A fiatalok, Petőfi, Vasvári, Jókai, Vajda, valamint Vidats János, Irinyi Dániel, Degré Alajos és Bulyovszky Gyula vezetésével március 15-én reggel, a 12 ponttal és Petőfi Nemzeti dal című kéziratával az egyetemi ifjúságot keresték fel. Az orvosi, jogi és mérnöki kar hallgatói lelkesen csatlakoztak a menethez, amely már a Landerer és Heckenast nyomdához vonult. Itt némi tanácstalanság után, Landerer biztatására **lefoglaltak egy nyomdagépet, és cenzori engedély nélkül kinyomtatták a 12 pontot és a Nemzeti dalt.** Zúgott az utcán minden versszak végén: „Esküszünk, Esküszünk, hogy rabok tovább Nem leszünk!”

A forradalom irányítói délután 3 órára hívtak össze nagygyűlést a Nemzeti Múzeum elé, ahol a szakadó eső ellenére tízezer ember gyűlt össze. Vasvári és Irinyi mondott beszédet, Jókai pedig felolvasta a 12 pontot. (Petőfi itt nem szavalta el a Nemzeti dal, de néhány szót ő is szólt a tömeghez.)

A forradalmi menet ezután a Városházához vonult, ahol a Tanács tagjaival aláírták a követeléseiket. Érveiknek az utcán várakozó hatalmas tömeg adott nyomatékat.

A budai várban székelő **Helytartótanács tagjai** sem mertek szembeszállni a sokasággal, s maguk **is mindenbe beleegyeztek.**

Délután 6 órakor kiszabadították a börtönéből Tánicsics Mihályt – eredetileg Stancsicsnak hívták –, akit diadalmenetben vittek Budáról Pestre.

A Nemzeti Színházban **a Bánk Bán című előadással zárult a nap,** amelyet az épületbe betóduló sokaság szakított félbe. Elénekeltek a Himnuszt, a Szózatot, és **Egressy Gábor színművész elszavalta a Nemzeti dalt!**

A Batthyány kormánytól az OHB megalakulásáig

A forradalom nagyszerű eredménnyel végződött! A bécsi udvar kénytelen volt engedni a magyar követeléseknek. Március 17-én **kinevezték hazánk első felelős miniszterelnökévé gróf Batthyányi Lajost**. Ebben a kivételes pillanatban Batthyány grófnak sikerült a kormányában olyan kiemelkedő személyiségeket együtt szerepeltetni, akik a reformkor idején gyakran politikai ellenfelei voltak egymásnak. Íme, az impozáns névsor:

gróf Széchenyi István – közmunka- és közlekedési miniszter
Kossuth Lajos – pénzügyminiszter
báró Eötvös József – vallás- és közoktatásügyi (kultusz) miniszter
Deák Ferenc – igazságügyi miniszter
Szemere Bertalan – belügyminiszter
Mészáros Lázár – hadügyminiszter
Klauzál Gábor – földművelésügyi, ipari és kereskedelmi miniszter
herceg Esterházy Pál – a király személye körüli (külügy) miniszter

A kormány és az utolsó reformországgyűlés hatalmas munkával, mintegy két hét alatt 31 törvényt alkotott és fogadott el. Ezeket az uralkodó április 11-én szentesítette.

Ezek az **ügynevezett áprilisi törvények rögzítették a tényt, hogy Magyarország alkotmányos királyság lett. Döntöttek az évenkénti országgyűlések megtartásáról**, amelynek tagjai ezentúl népképviseleti alapon kerülhettek a parlamentbe. Intézkedtek **Magyarország és Erdély egyesítéséről, a közteherviselésről, a jobbágyrendszer felszámolásáról, az úrbéri terhek megszüntetéséről, az ősiség eltörléséről, hitelintézetek felállításáról, a vallási egyenjogúságról, a nemzeti őrseregről és a szabad sajtóról.**

A soknemzetiségű Magyarországon mindenki megkapta ugyanazt a polgári jogot, de a **törvények nem vették figyelembe a különböző népcsoportok** – pl. szerbek, horvátok, románok – **önrendelkezési joghoz való ragaszkodását**. Ez a helyzet törvénytörően hozta magával azt a lehetőséget, amit **az osztrákok** akkor és később is gátlástalanul kihasználtak. Vagyis, ezeket a **nemzetiségeket a magyarok ellen fordították**.

Időközben sor került az első népképviseleten alapuló országgyűlés megválasztására.

(Érdeemes elgondolkozni azon a tényen, hogy Petőfi Sándor királyellenes szónoklatai, forradalmi lelkülete hogyan vezetett kudarchoz szülőföldjén, ahol képviselő szeretett volna lenni. Emlékező az akkor írt „Szülőföldemen” című verse marad fenn a kis-kunok és a teljes magyarság örömére.)

Ez az országgyűlés szavazta meg a későbbi szabadságharc pénzügyi alapját jelentő pénzüsszeget, ami 200 ezer újonc kiállítására volt elegendő. Amikor a képviselők megajánlották a kért összeget, akkor mondta Kossuth a következő szavakat: „...*én leborulok a nemzet nagysága előtt, s csak azt mondom, annyi energiát a kivitelben, mint amennyi hazafiságot tapasztaltam a megajánlásban, s Magyarországot a poklok kapui sem fogják megdönteni!*”

1848. szeptember 11-én, amikor Jellasics horvát bán seregével átlépte a Dráva folyót, és Pest-Buda ellen indult, a Batthyány-kormány lemondott. Öt nappal később Kossuth vezetésével megalakult az Országos Honvédelmi Bizottmány (OHB), ami átvette az ország irányítását.

A szabadságharc kezdete

Kossuth országjárásba kezdett, és hívó szavára tízezrek álltak be katonának. Mire Jellasics 50 ezer fős serege a Velencei-tóhoz, Pákozd mellé érkezett, még csak 15 ezer fős csapata volt az országnak, de aztán az önkéntesek megjelenésével sikerült a horvátok útját állni. A Móga János altábornagy által irányított magyar sereg szeptember 29-én győzelmet aratott, és Jellasics Bécs felé menekült az országból.

A szabadságharc tehát elkezdődött, és a **dicsőséget csak fokozta** Perczel Mór és Görgey Artúr tábornokok **ozorai győzelme** (október 7.). **Móga** azonban **késlekedett Jellasics üldözésével, pedig** a pákozdi csata hírére **október 6-án Bécsben újra forradalom tört ki.** Mire a magyar hadvezetés elszánta magát arra, hogy Bécs ellen induljon, ott már megváltozott a helyzet. **Windisch-Grätz herceg csapatai vérbe fojtották a forradalmat, és október 30-án a Bécshez közeli Schwechatnál a magyarokat is megverték.**

Lemondatták a trónról V. Ferdinándot, és helyébe a 18 éves Ferenc József lépett, aki semmisnek tekintette az áprilisi törvényeket, és azonnal utasítást adott a Magyarország elleni támadásra.

Windisch-Grätz decemberben bevonult Magyarországra. Görgey folyamatosan hátrált, Perczel Mór pedig csatát veszített. Így a Dunántúl és Pest-Buda az osztrákok kezére került. Az országgyűlés és az OHB Debrecenbe költözött, ami a mínusz 20 fokos telet figyelembe véve maga is nagy teljesítmény volt.

Erdélyben közben a lengyel szabadságharcos hős, Bem József (Józef Bem) tábornok vette át az irányítást. (Itt öntötte híres ágyúit Gábor Áron is.) A korábban az osztrákok és a román felkelők által elfoglalt területeket decemberre visszafoglalta, és megindította a legendás erdélyi hadjáratot. Visszavette Kolozsvárt, győzött a piski csatában, Nagyszebent szintén visszafoglalta. **1849. március 15-én pedig gyakorlatilag kiűzte az ellenséget Erdélyből.** (Mindössze Gyulafehérvár és Déva maradt a Habsburgok kezén.)

Miközben az országgyűlés és a kormány Debrecenbe tette át a székhelyét, **Görgey** észak felé vonult, és **1849. január 5-én kiadta a Váci nyilatkozatot.** Ebben felmentette az esküszegés alól a tiszteket, hiszen ők a császárra esküdtek fel. Egyben felajánlotta a lehetőségét annak, hogy eldöntsék, melyik oldalon akarnak harcolni. (A seregben sok osztrák származású tiszt is volt)

A téli időszak harci eseményei magyar sikereket hoztak. Perczel Szolnoknál, Klapka György tábornok Tokajnál győzött, Guyon Richárd pedig a Branyiszkói-hágót foglalta el. 1849 februárjában Kápolnánál azonban Windisch-Grätz rátört a gyülekező magyar honvédseregre. Az estnek két következménye is volt. Egyrészt leváltották a főparancsnokságról a népszerűtlen lengyel tábornokot, Dembinszky Henriket, másrészt pedig Windisch-Grätz elbizakodott lett, s túlértékelve a győzelmét a következő üzenetet küldte Ferenc Józsefnek Olmützbe: „*A lázadó csordákat szétvertem...*”

Az uralkodó hitelt adott az üzenet igazságtartalmának, és immáron hivatalosan is a **Habsburg Birodalom egyik tartományává tette hazánkat. Kiadta az úgynevezett olmützi alkotmányt,** amelyben felszámolta az áprilisi törvényeket, és kijelentette, hogy a császár szent és sérthetetlen, így senkinek sem tartozik felelősséggel.

A szabadságharc vége

A Habsburgok öröme azonban még korai volt. Ezt a megállapítást nemcsak Bem erdélyi hadjáratának sikere támasztja alá, hanem az az összehangolt támadás is, amelyet **„dicsőséges tavaszi hadjárat”**-ként ismer a történettudomány. Görgey és Klapka haditerve alapján először március 5-én Szolnoknál Damjanich tábornok serege aratott győzelmet. Aztán jöttek sorba a további diadalok! **Április 2-án Hatvannál, április 4-én Tápióbicskénél, április 6-án Isaszegnél, április 10-én Vácott, április 19-én pedig Nagysallónál győztek a magyarok.** Az osztrák sereg kimenekült az országból, csak Buda várában hagytak erős helyőrséget.

Miközben folytak a fegyveres harcok, **Debrecenben sorsdöntő politikai döntés született. 1849. április 14-én,** az olmtüzi alkotmányra válaszul a Nagytemplomban megtartott országgyűlés kimondta a **Habsburg-ház trónfosztását.** A nemzet tehát a továbbiakban nem ismerte el Ferenc József uralmát. **Magyarország kormányzó-elnökévé Kossuth Lajost választották!** A Függetlenségi Nyilatkozat elfogadása után újra megalakult a magyar kormány, mégpedig Szemere Bertalan vezetésével.

A magyar sereg folytatta hadműveleteit, és 17 napig tartó ostrom után, **május 21-én felszabadította Buda várát is!**

Kijelenthető, hogy Magyarország visszaverte a Habsburg támadást, és saját törvényei alapján az önállóság, a függetlenség útjára lépett!

Most azonban a magyarok öröme bizonyult korainak. Ferenc József az orosz cárhoz fordult segítségért, aki Paszkevics herceg vezetésével 200 ezer fős sereget küldött Magyarországra ellen.

A hatalmas orosz sereg mellett még ott volt Haynau vezetésével a 170 ezres osztrák hadsereg. Velük szembe a teljesen kimerült, mindenestül talán 160 ezer főt számláló magyarok álltak, és reményük mindössze annyi volt, hogy talán külön-külön megverhetik a két sereget. (A nyugati országok ezúttal is, mint korábban és később is annyiszor, behunyták a szemüket, hagyták elvérezni a magyarságot.)

A kormány a főerők gyülekezésére az Arad-Temesvár-Szeged térséget jelölte ki. Görgey közben megütközött Haynauval, de mivel súlyos fejsérülést szenvedett, nem tudta megakadályozni az osztrákok előrenyomulását. (Klapka Komárom várában maradt. Az országgyűlés pedig újra költözött. Ezúttal Szegedre, majd Aradra.)

Bem hosszú ideig képes volt feltartóztatni az oroszokat, de július 31-én Segesvár mellett súlyos vereséget szenvedett. Dembinszky újra hatalmas hadvezetési hibát követett el, és **augusztus 9-én a Temesvári csatában a győzelemre álló magyarok lőszerhiány miatt kikaptak.** Ezt a vereséget a magyar haderő már nem volt képes kiheverni.

Görgey a verség napján érkezett Aradra. Itt Kossuthtal éles vitát folytatott, melynek eredményeképpen a **kormányzó-elnök lemondott, és a katonai-politikai teljhatalmat átadta** a józan gondolkodásáról ismert tábornoknak. **Görgey – a haditanács döntése alapján – augusztus 13-án, a világosi síkon a cári haderő előtt letette a fegyvert.**

A fegyverletétel után még voltak olyan erődök, amelyek továbbra is kitartottak. Pétervárad csak szeptemberben, a Klapka György vezette Komárom pedig csak október 4-én adta meg magát. Ennek feltételül azt szabták, hogy a védők szabadon elvonulhassanak. (Így menekült meg a halálos ítélettől Jókai Mór is, akinek felesége elérte, hogy felvegyék a várvédők listájára.)